

כה(6). כתיב (דניאל ט טו) חטאנו רשענו כלל עצמו בכלל (א) לפי שכל ישראל ערבים זה בזה. שנא' בעקב (יהושע כב כ) והוא איש אחד לא נוע בעונו לכך צריך בלשון רבים. לבקש סלח לנו כי חטאנו. וכשאנו מתווררים אנו אומרים על חטאים שאנו חייבים עליהם סקילה שרפה הרג וחנק (ב) אע"פ שידיע אדם שלא חטא בכך שיהא חייב אע"פ צריך שיתוודה מפני שכל ישראל ערבים זה בזה ועוד שיוודה החייב שלא יתבייש להתוודות:

כו(3). מה שאמר (א) ר' שמעון בן יוחי ראיתי בני (ב) העולם והנם מועטין אם שנים הם אני ובני הם. כי בעולם הבא רק העושים מאהבה. אבל מנן עדן לא דבר. כי לשם יהיה יותר:

(*) זה ספר חסידים

כזג). נכתב ליראי ה' ולאחבי שמו כי יש חסיד שלנו חפץ לעשות רצון הבורא ואינו יודע לשים על לבו אלה הדברים כולם ומאזיה דבר להזהר ואיך להעמיק לעשות רצון הבורא לפי שנתמעטו הלכבות ולפי שיש חסיד שמשים הרבה דברים אל לבו ויש חסיד שעושה מעט ואילו היה יודע במילי רחסידות הרבה היה עושה יותר מאותו חסיד העושה הרבה לכך נכתב ספר החסידים לידע מה לעשות ומאזיה דבר להזהר.

(כחזי). אם יראה רשע באלה דברים נראין בעיניו כדברי שטות ואם תדברם באזניו ילעג למו לכך נאמר (משלי כג ט) באזני כסיל אל תדבר כי יכו לשכל מליך אם היה שלמה ההכם מדבר באזני רשעים כל חכמתו לא היה מועיל להיטיב להם אלא כנגד צדיקים וחפצים בדרך ה' כנגדם דבר שידעו וכל לב שלא יוכל להשיג על לב (א) שיראה זה ספר חסידים וכת' (הושע יד י) כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם). ואמר זה בעל הספר שחבר מילי דחסידות יחדו לא מחכמתי חברתי כל אלו הדברים ולא חכם אני מאחרים אלא קבלתים ממלמדי וממורי וראוי ליראי ה' להורות לבניו ולתלמידיו מזה הספר איך לעשות רצון הבורא.

כתיב (תהלים קיא י) ראשית חכמה יראת ה'.

(כמיו). תחלת ההכמה היא כשאדם ישן הרי הוא כשומה. כשמקיץ מיד רואה שעה
עתה לא היתה מחשבתו ברשותו וייקץ משנתו מיד מחשבתו ברשותו מיד
תיקנו לומר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד וכשהולך לישון ויחשוב בכל יום נתיבות
העולם כמה עשירים הוא בעולם שנודע שמם עד למרחוק ע"י עושרם לבסוף אחד
מותם אחר שנים נשכה כל גאותם שהיו מתנאים ומתנשאים בשביל עושרם וכבר
נשכחו וכמה גבורים היו שהיו נודעים בכחם. לאחר מותם עברו מעט שנים נשכחו
(א) ח"ל. (ב) ח"ר. (ג) סי' א'. (ד) סי' ב'. (ה) ע"כ מנחם ואליהו סי' ז'. בקלה שמיים.
(ו) קימן ח"ר.

(6) סנהדרין כ"ז ב'. (3) יעו"ץ מ"ז אר"ח סימן תר"ז סק"א מה שהביא משם הר"ן גיאות.
(6) סוכה מ"ה ב'. (3) צ"ל עליה.
(6) בנדרס: זה נקרא ספר
(6) צ"ל לפס' וראה זה ב'.

ספר חסידים

וכמה רשעים היו שעשו כל תאוות נפשם. וכל מה שהיו חפצים ואחר מותם נשכחו. וכמה חכמים היו שהיו נודעים למרחקים בחכמתם. ואחר שנים נשכחו. [ע"כ] וכמה צדיקים היו שצדקתם היו למרחקים מספרים. ואחר זמן נשכחו ומעשיהם: כיון שלכד ענייני העולם לאחר זמן נשכחים. צדיק ורשע חכם ועשיר. נבדר ונאה ובעל הנאות הכל נשכח. לכך ישים אדם בכל יום על לב. אם יתגאה לבו. או בשביל עושר או בשביל חכמתו. יחשוב הלא לבסוף נשכח ויעשה כל מעשיו לשם כך שלא ישתכחו. וטוב לו שיוודעו כל מעשיו באותו עולם שהכל שם ולא ישתכחו מעשיו. ויעשה הכל לשם ה' והוא יפרסם ככל מעשיו ולא ישתכחו. והוא שנאמר (שם שם) שכל טוב לכל עושיהם. וכתוב (שם) תהלתו עמדת לעד:

(א) העתקתי ממגילת סתרים:

ל(ב). ידענו כי זה העולם הוא מקום המעשה. והעולם הבא הוא מקום התגמול. וכי השכר שהבטיח בו הקב"ה את עושי רצונו שם הוא משלמו בעולם הבא. ובו יפרע לרשעים על עבירות שעשו בפורענות שהכין להם כעניין שנאמר (דברים ז' יא) אשר אנכי מצוך היום לעשותם(ב) ולא למחר לעשותם. היום לעשותם ולמחר ליטול שכרן. ואמרו(ג) לא נטלו צדיקים כלום בעולם הזה משלהם שנאמר (תהלים לא כ) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך. ולא נטלו רשעים כלום משלהם בעולם הזה שנאמר (דברים לב לד) הלא הוא כמוס עמדי חתום באוצרותי. ונאמר (שם שם לה) לי נקם ושלם. וכל מה שיגיע לצדיקים מן הטובות והכבוד והעונו בעולם הזה אינו מחסר להם משיעור שכרם שמומן להם לעולם הבא כלום. אלא הכל פרי מפעלותיהם. שנאמר (ישעיה נ' י) אמרו(ד) לצדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו. וששנינו(ה) אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא. הפירות מגיע להם מהרה והעיקר שמור להם לעולם שכולו אורה: וכן הרשעים איפשר שיכשל מהם בעולם הזה(ו) מי שעשה עבירות גדולות. כמו שבא על אשת איש והוליד ממנה. וכן כיוצא. בהן מעבירות חמורות שיש להם פרי. מגיע פדים בעולם הזה והעיקר שמור להם ומומן להם לעולם הבא. ועל זה נאמר (משלי א לא) ויאכלו מפרי דרכם וממעצתיהם ישבעו ונאמר עליהם(ז) עבירות שעושים פירות יש להם פירות עבירות שאין עושין פירות אין להם פירות. בעולם הזה מגיע לו פרי מעשיו. והעיקרי מוכנים לו לעולם הבא ליפרע ממנו עליהם: נאמר בתוספת בראש פיאה אילו דברים נפרעין מן האדם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא על ע"ז ונילו עריות ושפיכות דמים ועל לשון הרע כנון(י) כולם על אילו מההרים ליפרע ממנו בעולם הזה. חוץ מפרעון שנפרעין ממנו עליהם לעולם הבא. ובתלמוד ארץ ישראל(ח) חוקו דבר זה מן הנתובים. ואמר בעניין ע"ז (במדבר טו לא) הכרת חכרת הנפש ההיא בזמן שעונה בה. וכתוב (שמות לב לא) חטא העם הזה חטאה גדלה. לנבי גילוי עריות כתיב (בראשית לט ט) ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלהים. גבי שפיכות דמים כתיב (שם ד יג) גדול עוני מנשוא. כשבא אצל לשון הרע מה כתיב (תהלים יב ד) יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדלוה. ומי

(ב) סימן ס"ד. (ג) ע"כ ס"י ס"ד וס"ד ס"י ס"ד.

ל(ב). בנדרס: העתקה. (ג) עבודה זרה ג' א'. (ד) ספרי האזינו פסוקא שכ"ד וקצת מזה שם פסוקא ש"ז. (ה) לפנינו: אמרו צדיק. (ו) פאה פ"א מ"א. (ז) קדושין מ' א'. (ח) צדיק להיות כנגד. (ט) ירושלמי פאה פ"א ה"א.

שיש מרשעים שהשפיעו לו טובה והנעים עליו בעולם הזה. איפשר שעשה מצוה בעולם הזה ונוטל שכרו כאן כדי שנפרעין ממנו בעולם הבא. כמו שנאמר (דברים ז') ומשלם לשונאיו אל פניו להאבירו. ופירושו (ט) ומשלם לשונאיו טבן ראינון עבדין קדמיהן בחייהון לאובדיהון מכשילו הקב"ה כשילום נמולו. כשיעור שעשה בעולם הזה. וכמו כן נאמר עוד כי הצדיק שעבר עבירות מועטות. הב"ה מיסרו בעולם הזה. כשיעור מה שממרקין מעליו כדי שיהא לו שכר משלם על צדקותיו לעתיד לבא. דבר זה נאמר בתלמודינו (י) ובתלמוד ארץ ישראל (יא) ואנו מוכיחין כאן מה שאמר בתלמוד ארץ ישראל לפי שתפסו בו דרך קצרה. וכן אמרו רבותינו רבו זכיות ונתמעטו עבירות. מיעוט עבירות שיש בידו נפרעין ממנו בעולם הזה כדי ליפרע לו משלם שכר לעתיד לבא. רבו עבירות ומיעוט זכיות נותנין לו שכר מצות קלות שיש בידו בעולם הזה. כדי לפרוע ממנו משלם לעתיד לבא. רבו זכיות וירש גן עדן. רבו עבירות וירש גיהנם. הרי ביארו לנו בזה הדבר כי צדיקים שעשו עבירות קלות אין נפרעים מהן בעולם הבא אלא בעולם הזה. ומי שעשה הרוב זכיות ומת עד שלא נפרעו ממנו מיעוט עבירות שעשה יורש גן עדן ואין נפרעין ממנו מיעוט עבירות שעשה. אלא מנכין לו מוכיותיו כשיעורו בזמן שלא נפרעו ממנו בעולם הזה:

לא (א). ומי שמת ורבו עבירות וירש גיהנם. ואינו נוטל שכר כלל על זכותיו. אלא פוחתין לו מן [דף י"א] הפורענות כשיעורן. ואם כבר נמלו הקב"ה על אותו מיעוט מצות קלות שעשה בעולם הזה נפרעין ממנו על כל עבירות שעשה משלם. ושכרן של צדיקים שראוי להם על זכותיהם בעולם הבא. אין דרך לכל היצור ולא לספן (א) לחסר ממנו כלום. אלא נתקיים להם באמת ובתמים שיוכו בו. שאי אפשר שלא יגיע להם שכרן משלם. וכמו כן מי שמת כשהוא רשע (ב). אין דרך להתפלל עליו כדי שיוכה עם הצדיקים ואותה תפילה אינה מועלת כלום. לפי ששכר שראוי לצדיקים אינו אלא הטורה והעסק שסבלו בעשיית המצות. והתחוק מעבירות אבל מי שהלך אחר האותו להתערך בעבירות. היאך יתכן שיהא לו חלק טוב זה ודאי מבוסל ורחוק מן הרעת:

לב. (ג) ומי שהזכיר מן החכמים עניין העתירה והבקשה על החוטא לא אמר אלא כדי להקל עליו מן הפורענות בלבד לפי שהשכר דין אמת לצדיק הכינו לו הקב"ה על זכותיו. ואין מדרך אמת שיחזיר לו ממנו כלום בעולמו. וגם הפורענות דין להקב"ה על החוטא. ויתכן שיעתיר אליו מי שהוא חשוב לפניו כדי להסיר מקצתו מעליו או כולה לפי חשיבות המעתיר, וכפי פורענותו של חוטא. הלא תראה מי שסובר על

(ה) מינן חכ"ה. (ג) חכ"ה.

(ט) צ"ל ומתרגמין. (י) קדושין מ' ב'. (יב) פאה פ"א ה"א.

לא. (ה) כמו תמיד ל"ב ע"א סנא נצח. כי בתנ"ך הוא כש"ן. (ג) בספר ארחות חיים לר"א הכהן מלוגיל הביא בשם רב האי גאון זה לשונו: אם יש צדיק אחד מבקש עליו רחמים ולהקל מזה אפשר שמועיל לו אבל לזכות למתן שכר אין בידי כל אדם כל עיקר ע"כ. וכן נמצא בקובץ שו"ת ישן קונסטנטינא רע"ז תשובת ר' שרירא גאון וז"ל: ולזכותו למתן שכר אין בידי אדם כל עיקר ואין מעלתו וגדולתו והנאותו מזיו השכינה אלא לפי מעשיו ואפי' כל צדיקי עולם בקשו עליו רחמים וכל צדקות נעשות לו לזכותו אין מועילין לו בזאת עכ"ל ומסכים לדברים אלה הוא הנשיא אברהם בר חייא זצ"ל שכתב בספרו הגיון הנפש וז"ל: וכן כל החושב על מעשה בניו ובני עמו שהם עושים בגללו אחרי מותו ומתפללים בעדו שהם מועילים לו מהשבות בדויות הוא ותוחלת שוא בעיני כל החכמים וכל אנשי מרע כו': ולא מצאנו בתורה מקום שנוכל להבין ממנו שמעשה החי בעוה"ז יהיה מוכח את המתים בו ויעוין בית יוסף שו"ע א"ח סוף סימן תרכ"א ד"ה כתב המרדכי.

החוטא לא אמר אלא (א) יכול אני לפטור, ולא אמר לזכות החייב ואין (ב) בעבירה שום שכר לרשע כמו שאמר על דבר זה, כי הקב"ה כבר אמר לכל הרשעים (זכריה א' ג') שובו אלי (ג) (מ"ב יו"ג) והשיבו מדרכיכם הרעים ואני אבטל מכם הפורענות: ואשלים לכם שכר טוב על תשובותיכם ע"י והתשובה בידי אדם היא והוא יכול לעשותה וקרובה אליו: מעתידת המעתיר שאינו מאמין בה, ואינו דבר בידו שיכול לעשותה, ואילו היה מניע לרשע שכר מחמת (ד) העבירה, כשמעתירין עליו היה מן הדין ראוי שיהיה קיבול תשובתו לפני הקב"ה לעניין מתן שכר יותר חזק וגדול, ומאחר שהקב"ה קרא לרשעים לחזור בתשובה, ואמר (מלאכי ג' ו') שובו אלי ואשובה אליכם, וכיוצא בזה הרבה, וחק לנו יום העשור וקראו יום הכפורים, והבטיחנו לאמר שבו אנו מתכפרים על עונותינו, כמה שנאמר (ויקרא מז' ל) כי ביום הזה יכפר עליכם, ועשיית רצונו של הקב"ה כמו כן מכפר עון, שנאמר (משלי מז' ו) בחסד ואמת יבוסר עון, ויש בדבר הזה טובה ותקנה גדולה לבני אדם (ה) המצויין בעבודתו של הקב"ה ויש להם שכר בכך, העתירה נמי (ו) הקל מן הפורענות, או לדחותה נתכנת, ואין בדבר זה ריחוק הדעת, ולא להיות לו שכר בשבילה, וכל שכן שהרי נאמר (ז) ההגדה אמת משום רבותינו, שהיא נאה ונתכנת לעניין מה שזכרנו: ועל הדברים הללו הנאמרים משום רבותינו יש מן הדין לסמוך מלכת אחרי דברי זולתם אמנם דין (ח) העבודה היא שזה כיום הכפורים וכמו שאומר במשנה (ט) אחטא ואשוב אחטא (י) יום הכפורים מכפר, ואמרו בתלמוד (יא) אנב שני הואיל כשיחטא האדם על כוונת שיום הכפורים מכפר עליו אין יום הכפורים מכפר עליו וגם כמו כן מי שחוטא וסומך על העתירה אין מקבלין עליו עתירה, וכך הוא דין העתירה הרי נדחה שיש לו שכר (יב) בעבודה, ונבטל ונתרצה על הדרך שאמרנו, נמצא העונש שהעניש הקב"ה את הרשעים על תנאי, שאם לא יחזור בתשובה או לא יעתיר עליו מי שעתירתו מקובלת או יענש, שכך הבינונו מדברי רבותינו שאמרו (יג) יכול אני לפטור את כל העולם מן הדין, ואמר (יד) יוחנן על אלישע אחר, כשאמות אכבה עשן מקברו כי נח נפשיה דר' יוחנן פסק קיטרא מקבריה דאחר, ואלו ראיות ברורות שהעתירה מועלת, נתברר מכל הדברים שהזכרנו שהשכר המיוחד לעולם הבא, אין דרך לבל בריה ליכנס בו ולא לסמן ולא לזולתו, כדי שיחסיר ממנו משיעור מה שהוא ראוי לקבל כלום, ולא שיוכה ולא שיתוסף בפורענותו יותר ממה שהוא חייב כאלה הם מידות הצדק, אבל בעולם הזה אנו יודעים מדרך הדעת שיש טובה בייסורין המגיעים לקטנים ולצדיקים מפני שיש תקנה בדבר זה לעתיד לבא שהן עתידין לקבל עליהן שכר טוב יותר מכשיעור הצער שאירע להם, ויש בדבר זה עוד ראיה לבני אדם (טו) המצויין בעבודתו של הקב"ה ותקנת דרכיהם, וכיון שיתכן, שיתחיל הקב"ה לנסות את הצדיקים בעולם הזה יתכן עוד שינסה אותם מחמת דברי מקצת הברואים, בזמן שהוא יודע שיש להם תקנה בדבר או שיוסיף בנסיונם, או יקל ממנו, כל זה אין בו שום כיעור אע"פ שדבר זה ידוע ומקיים מן הדין הרי הכתובים [ע"ב] אומרים אותו עניין שנאמר (דברים ח טו) למען ענותך ולמען נסותך להשיבך באחריתך,

לב. (6) עירובין ס"ה א' ולפנינו: יכולני, (3) צ"ל בעתירה, (4) לפנינו שובו מדרכיכם, (7) צ"ל העתירה, (8) צ"ל המצויין, (9) צ"ל מועילה להקל, (10) כוונתו למה שהביא לעיל יכולני לפטור, ויש להוסיף על דבריו גם מה שאמרו סוטה י' ב' ויוצק המלך קול גדול בני אבשלום אבשלום בני בני הני תמניא בני למה שבעה דאסקיה משבעה מדורי גיהנם וצ"ע ששם אמרו דאיתיה לעלמא דאתי חרי כי בתפלה יוכל האדם לפעול שיהיה גם שכר למי שנתפלל בשבילה, ויעניין ירושלמי חלק סוף הלכה ה' מי התפלל עליהן (על בני קרח) רבי שמואל בר נחמן אמר משה התפלל עליהם כו' ריב"ל אמר חנה נתפללה עליהם ומובא זה גם במדרש בראשית רבה פרשה צ"ח, (8) צ"ל העתירה היא שזה ליום הכפורים, (ט) יומא ס"ה ב', (י) צ"ל ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה אחטא ויום הכפורים מכפר אין יוה"כ מכפר, (יא) שם פ"א א' וצ"ל אנב שאני ויעניין פירש"י שם ד"ה אנב, (יב) צ"ל בעתירה, (יג) עירובין ס"ה א', (יד) חגיגה ט"ז ב', (טו) צ"ל

ונכון זה מעניין איוב שהעיד בו הכתוב (איוב א א) כי הוא תם וישר ירא אלהים וסר מרע, והתחיל להביא עליו אלו הייסורים קשים וחזקים, ועיקר סיבתו היתה מדברי השטן, וביאר הכתוב כי לא היה מחוייב בצרות ובייסורים שבאו עליו אלא הקב"ה התחיל כדי שיגמלו מובה עליהם, ולמען יראו כל השומעים והרואים אותו קושי ייסורין ומתקנים דרכיהם (שם ב ג) כמו שנאמר ותסיתני בו לבלעו חנם, אינו חייב מזה שהבאתי עליו, אלא לפי שנלוו וידוע לפניו כי הוא ממתין ומיחל בייסורין הבאים עליו, לכך הבאתי עליו, וכדי שאגמלו מובה בשכרו שהוא יותר מצרות שאירעהו, כי ייסורין המגיעין לו באדם בעולם הזה, יש מהם מה שמקבלים בתחילה על לא דבר, כדי שיוכו ויקבלו עליו גמול טוב ושכר גדול והוא הנקרא חנם, שהמנוסה בו אינו חייב שיבא עליו, ומהם מה שהוא פורענות ונקמה על עבירות שבכר קרמו, והם בדרך החיוב ולא יאמר עליהם חנם ומתחוק דבר זה ומתבאר יותר, ממה שאמר הקב"ה ליחזקאל (יחזקאל ו ט) ונקוטו בפניהם (טז) בכל הרעות אשר עשו לכל תועבותיהם וידעו כי אני ה' לא על חנם דברתי לעשות להם הרעה הזאת, מנה חטאתיהם וביאר כי הפורענות הבאה עליהם מן הרין והאמת הוא שהם חייבים שתבא עליהם ואינם ייסורין של חנם, שכל נסיון שבאין לאדם כדי שיזכה ויקבל עליהם שכר טוב בדרך הנסיון של איוב שהיה חנם כדי לזכותו עליהם, ואמרו בתלמוד בפרק (יו) השותפין ובפ' יום הכפורים כי זה השטן שהשטין על איוב הוא מלאך המות, ודבר זה אינו רחוק מן הדעת הלא אמור בתורה (במדבר כב כב) ויתיצב מלאך ה' בדרך לשטן לו, וכתוב (שם שם לב) הנה אנכי יצאתי לשטן, וכתוב (שם שם לא) וירא (יח) מלאך ה' נצב בדרך וחרבו שלופה בידו, והמלאך שנראה וכידו חרב שלופה הוא מלאך המות, ולכך אמר לבלעם (שם שם לג) כי עתה גם אתכה הרגתי, וכמו כן ראה דוד אותו כמו שנאמר (דחיא כא טז) וישא (יט) עיניו וירא את מלאך ה' עומד (כ) בין השמים ובין הארץ וחרבו שלופה בידו נטויה על ירושלים ואומר (שם שם ל) כי נבעת מפני (כא) מלאך ה', והוא בלא ספק מלאך המות לפי שנשתלח להשחית העם כמו שנאמר (כב) בעונייך מלאך ליהושע לחזקו במלחמה, והזהיר לשטן על איוב (איוב ב ו) את נפשו שמור שלא תהרגהו, ויהי היום, (כג) ראש השנה, מלאכים מוכירים מעשים בני אדם אם טוב אם רע, ומבקשים לפני הקב"ה להסיר הספק מבני אדם שאומר למה הצדיקים בנעימות בעולם הזה, ומביא עליהם ייסורין, להודיע לבני האדם צדיקותיהם, וכדי להראות אתנניהם לבריות, וכתוב (מ"א כב יט) ראיתי את ה' יושב על כסא וכל צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו, וכתוב (דניאל ז י) דינא יתיב וסיפרין פתיהו, והוא אין צריך ספר כי יודע המחשבות עד שלא נוצרו אלא כמנהיגו (כד) דברה תורה כלשון בני אדם, ומביא ייסורין על הצדיקים עבור דברי השטן, לפי שבראש השנה פוקד על היצורים, אנו תוקעין (כה) לזכור לנו עקדת יצחק (כו) ולערבב את השטן לדחותו מעלנו (כז), מי שהיו עונותיו וזכותיו קלות ומועטות היאך יהיה בעסק השכר והפרענות אנו אומרים כי מכת הדעת אין ראוי לו קיבול שכר ושאר דבר.

(ה) ע"כ כ"י מ"ח נאמן וזילך כ"י מ"ו.

המצויינין. (ט) צ"ל אל. (ח) בבא בתרא ט"ז א' אבל בפ' יום הכפורים לא מצאתי. (יט) צ"ל את מלאך. (יט) צ"ל דוד את עיניו. (כ) צ"ל בין הארץ ובין השמים. (כא) צ"ל חרב מלאך ה'. (כב) צ"ל בענין. (כג) בזהר שמות ל"ב ב' ויהי היום דא ר"ה דקב"ה קאים למידן עלמא כו' וכן תירגם המתרגם והוא ביומא דדינא בריש שתא וכן הביא הראב"ע בפירושו. (כד) לשון זה הביא עוד ר"ג גאון בפירושו על המאמר בשעה שהקב"ה זכר את בניו כו' ברכות ג"ט מובא בעין יעקב שם סימן קכ"ז בדברי הכותב יעו"ש. (כה) ר"ה ט"ז א' וכן כתב גם ר"ס גאון כמו שהביא האבודרהם בשמו ולדעת הרב שו"ר בבכורי העתים תקס"ט עד 28 אולי נמצאו טעמי רס"ג בסדורו יעו"ש והשבולי לקט כתב בס' רפ"ט: ותקיעת שופר היא המלמדת סגוריא עליו לזכר עקדת יצחק. (כו) ר"ה ט"ז ב'.

ספר חסידים

ואמר אחר כך נאמר בשאילה זו ב' דברים הראשון שאומר שבשביל צדקותיו פוחדתו לו מפורענות כגון שהיה חייב (כו) ז' חלקים מכאב הפורענות וראוי לו לקבל מן השכר הטוב על צדקותיו ב' חלקים כגון זה פרעין ממנו צ"ח חלקים של פורענות ונוטלין מעליו ב' חלקים כנגד אותם ב' חלקים. והשני דברי מי שאמ' נומלין אותו על זכויותיו. והשאר הפורענות שלימה לעתיד לבא. ודבר זה שזה לתרגום שנאמר (דברים ז י) ומשלם לשונאיו אל פניו. ומי שסובר דבר זה הביא ראיה מזה שנאמ' (מ"א יד יג) כי זה לבדו יבא לירבעם אל קבר יען נמצא בו דבר טוב. פי' בשכר. ועתה היאך יתכן שאנו אין סוברין אחר דעתו של מתרגם בדבר זה. במקום שהכל מודים שהתרגום עזרא הסופר אמרו. כדאמ' במסכת מגילה (כח) אין שום טענה על דברי בעל התרגום (כט). נראה אין שכר לעתיד בעולם הבא. אין שונאי ישראל ראויין לכך ומי שרבו עונותיו ונמעטו זכויותיו אינו ראוי לקבל שכר כלום. ומשפיע לו טובה בשביל עסקיו. כדי ליפרע משלם לעולם הבא. וזה (ל) הטעם והעידון שמקבל בעולם הזה אין ממידת השכר. לפי שבו דאגות ושממון. וראוי שיגיע בו לשונאי ה'. כמו לאוהבי ה' נמצאו דברי המתרגם מקוימים. ואין לשמוע לחולק על המתרגם. והתלמוד אומר (לא) [דף י"ב] בעולם הזה למה הרשעים דומים לאילן שכולו עומד במקום טומאה. ונופו נושא למקום טהרה נקצץ נופו נמצא שכולו עומד במקום טומאה כך הקב"ה משפיע טובה לרשעים בעולם הזה כדי שירשעו מדריגה התחתונה. שנאמ' (משלי יא יב) יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות. ואמרו (לב) כל מי שעונותיו מרובין מזכויותו מטיבין לו כמו קיים כל התורה ואומר (שם יח ה) שאת פני רשע לא טוב שנושאים להן פנים בעולם הזה. ואומר ה' (לג) אמוני ואין עול (דברים לב ד) משלם שכר בעולם הזה לרשעים על מצות קלות ואין עול משלם לצדיקים על עבירות קלות בעולם הזה. מי שחטאיו מרובין אין לו שכר לעולם הבא כלל (לד). פושעי ישראל בנופן כי לית להו תקנתא ברובא עונות. לכך מנעים עליו הקב"ה בעולם הזה כדי לאברו מהעולם הבא. ומייסר הצדיקים בעולם הזה להשיבו באחריתו. ומצינו שהכתוב שזה לדברי התרגום. ומחזקו ומקיימו שנאמר כאחאב לאחר שנאמ' בו (לה) (מ"א כא כה כו) כי לא היה כאחאב אשר התמכר לעשות הרע בעיני ה' (לו) ויתעב מאד ללכת אחרי גילולים נאמר בסמוך לזה (שם שם כז) ויהי בשמוע אחאב את הדברים האלה ויקרע את בגדיו. ונאמר (שם שם כט) לא אביא הרעה בימיו. בימי בנו אביא הרעה על ביתו. הרי אע"פ שעונותיו מרובין נתן לו שכרו והשפיע לו טובה הרי סמך לתרגו' (במדבר יד כא) ואולם חי אני (לז) אמ' לו הקב"ה למשה החייתני בדברך שראה הקב"ה אם יתרגם במעשה המרגלים (לח) שיאמרו אין יכולת בפני ל"א מלכים אמ' קבלתי עתירתך סלחתי אני שכך יאמרו להקב"ה יכולת חי וקיים לעולם כלומר בעבור עתירתך נתקיים לעולם שאני חי לעד בעל היכולת והגבורה:

עד הנה דברי רב נסים (ט) גאון זכר צדיק לברכה:

(כ) צ"ל מאת. (כח) ג' א' שאמרו שם: מפרש זה תרגום. (כט) מן נראה עד ומי יש למחוק. (ל) צ"ל הנועם. (לז) קדושין מ' ב'. (לז) שם ל"ט ב'. (לז) צ"ל אל. (לז) ראש השנה י"ז א'. (לז) צ"ל רק. (לז) צ"ל אשר הסתה אותו איובל אשתו. (לז) ברכות ל"ב א'. (לח) שם שם ודברי רבנו הם מתשובות הגאונים לוק תרכ"ד סי' ק"ט יעו"ש. (לט) תואר גאון לר' נסים נתן גם רבנו תם בשו"ת מוה"ר"ם סי' קכ"ג אע"פ שהר"ן היה אחרי הגאונים.

שאלתא

רבינו יצחק דאלפס:

לג. (א) בית שמאי אומרי' צדיקים נכתבים ונחתמים לאלתר לחיי ער. ורשעים נכתבים ונחתמים מיד לגיהנום בינונים שעונותיהם וזכויותיהם שוים יורדים לגיהנום ומצפצפים ועולים בינונים דקאמרי בית הלל ורב חסד משה כלפי חסד דווקא שאין בכלל עונותיהם עון פשעי ישראל בגופן ומאי ניהו קרקפתא דלא מנח תפילי (ב) מעולם אבל אם בכלל (ג) עון מחצה פושעי ישראל בגופן מצפצפין ועולים. אבל מי שעונותיו מרובין מזכותיו ובכללן עון פושעי ישראל בגופן וכן פושעי אומות העולם והם עובדי עבירה כגון עריות יורדין לגיהנום וגדונין י"ב חודש לאחר י"ב חדש גופן כלה ונשמתן נשרפת ורוח מפוזרת תחת רגלי הצדיקים. אבל המשומדים והמסורות והמינין ואפיקורוסין שבפרו בתורה ושכפרו בתחיית המתים ושפירשו מדרכי הציבור ושנתנו חתיתם בארץ החיים וכן פרנסים המטילים אימה יתירה על הציבור שלא לש"ש ושחטאו ושחטאו את הרבים כגון ירבעם בן נבט וחביריו יורדין לגיהנום ונידונין בה לדורי דורות, א"ר יהודה כל פרנס המטיל אימה על הציבור כ' ורב חסד בית הלל אומרים משה כלפי חסד פ' ר' יוחנן מעביר וקיימא לן הני בולחו שמתים בלא תשובה (י) אבל אם מת בתשובה אין מוכירין לו שום עונות שנאמר (יחזקאל לג יב) ורשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו אלא הקב"ה מוחל לו כל עונותיו ונותנו במחיצתן של הצדיקים: (יא) אמר (ז) רבא כל המעביר על מידותיו מעבירין לו על כל פשעיו שנאמר

(ב) כעין זה לקמן פ' סתתקס"ה. (ג) כלן מחיל סיון מ"ז.

לג. (ב) ר"ה ט"ז ב'. (ג) הרא"ש פ"א דר"ה פ' ח' כתב דברוב ספרים לא גרסינן חיבת לעולם. (ד) צ"ל מחצה עונותיהם עון פושעי ישראל. (ה) צ"ל באיזה יום ירויה. (ו) צ"ל חרי. (ז) צ"ל בירושלמי בואת השנה. (ח) דברים ל' ז' וצ"ל ונתן ה' אלהיך את כל האלות האלה. (ט) כ"ה א'. (י) בירושלמי ר"ה פ"א ח"ג: מה הקב"ה עושה מפורם לימים ולמדרגות ולנהרות ובכלי תענית ח' ב': אם לשבט בהרים וגבעות ואם לחסד ימציאו בשדות וכרמים ועיי"ש. (י) קידושין מ' ב'. (יא) ר"ה י"ז א'.

ספר חסידים

(מיכה ז יח) נושא עון ועובר על פשע למי שהוא נושא עון למי שהוא עובר על פשע. בינונים עד עשור תלויים ולא בינוניים ממש כי אי אפשר לצמצם שלא יהא מכריע כף [ע"ב] חובה או כף זכות בהכרע כל דהו ואם שוים הרי רב חסד מטה כלפי חסדים אלא אעפ"י חובה מכרעת נקרא בינוני שאותו עון שמכריע יותר מן הזכות אינו גדול שימות בה ואם העון אינו כ"כ גדול שימות בו אע"פ שמכריע נקרא בינוני שהרי (יב) רבה בר נחמני אמר אנו בינוניים אמר אביי א"כ לא שבקתה חיי לכל ברייתא ולא נוכל לומר שהוא אמר על זה העניין כמו שאמר במקום אחר (יג) לעולם יראה אדם את עצמו כמו מעויין ובינוני מחצה עון ומחצה זכות אם עשה זכות אחד הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם לטובה כי על זה לא היה משיב אביי א"כ לא שבקתה חיי לכל ברייתא אלא בינוניים אע"פ שמכריע זכות או חובה שכי"כ אין בזכות המכריע כדי לפדותו מן המות ואין בעון המכריע לחייבו בו שאם אדם בינוני תלוי עד יום הכפורים אם גם ביום הכפורים יהיה בינוני פעמים רב חסד מטה כלפי חסד ועוד זכות יום הכפורים מכריע, והוא שזכותו מן גמילות חסדים וזה מועיל לו שיתפלל עליו וזהו (תהלים נה יט) כי ברכים היו עמדי, רבים לא נאמר אלא ברכים בשביל רבים ואם חטא לרבים אע"פ שרוב זכויות עשה פעמים שלוקה בזה העולם או מיתה או הוא או זרעו או ממנו או שאר צער ופעמים נושאין פני אבותיו ומאריכין לו אע"פ שרבו עונותיו (יד) כמו מנשה או שוכה במעט ופורעין לו ויש צדיקים שמתים על שגגות כדי שילמדו אחרים מזה (טו) ואותו תלמיד ששאלה אליהו הנביא זכור לטוב בימי ליבונך מהו אצליך וזה לא היה מן התורה בפירוש וכן (טז) כדו בר קיימת קמי מרך כדי שילמדו אחרים ממנו, וכגון (יז) עווא ויש שימות שמשנה מנהג ראשונים, כגון (יח) פיושים שהורגל לומר כגון קרובה דרכינו משולם נ"ע שאחד אמר קרובה אחרת ומת בתוך ל' יום ואחד לא רצה לומר אין צור חלף ומת בתוך ל' יום שאין עון זה מן התורה אלא אל תשיג גבול עולם ופעמים האב הצדיק כששומע שגגור רע על זרעו והוא מקבל עונו בקבר כדי לפדות את זרעו ואף צדיק בשביל צדיק אחר שנא' (ש"א יב טו) והיתה יד ה' ככם ובאבותיכם פעמים כשלוקים הבנים מעמידים אבותיהם שם כשהיה בידם [למחות] ולא מיהו או כשגרם עון אבותיהם או פעמים מעמידים הצדיק שם כגון (שמות יד לא) וירא ישראל את היר הגדולה (יט) ישראל סבא (תהלים נח יא) ישמח צדיק כי חזה נקם: (כ) מצרים מצרים סבא להראיב, בשרו ונפשו (איוב יד כב) אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאכל וכתוב גבי עלי הכהן (ש"א ב לג)

(יג) ברכות ס"א ב'. (יג) קידושין כו' ב' ירושלמי סנהדרין פ"ו ילקוט תהלים רמז תשפ"ד. (יד) צ"ע חלא בהדיא אמרו סנהדרין ק"ד א' מנשה נמי לא נמנית מפני כבודו של חזקיהו ברא מזכי אבא אבא לא מזכי ברא חלא לא הציל חזקיהו את מנשה בנו, ורבי יהודה שאמר שמנשה יש לו חלק לעוה"ב הוא שמוש שמנשה עשה תשובה אבל לא בשביל זכות אבותיו אבל במדרש רבה ויקרא פרשה ל': ולא בזה תפלתם זו תפלתו (של מנשה) ותפלת אבותיו, ויעיין ירושלמי סנהדרין פ"ו ה"ב ובפרק דר"א פ"ג. (טו) שבת י"ג ב' וצ"ל כאשת אותו תלמיד. (טז) ברכות ו' ב'. (יז) סוטה ל"ה א'. (יח) במגן אברהם סי' ס"ח סק"א הביא בשם הירושלמי אע"פ ששלחנו לכם סדרי תפלות אל תשנו מנהג אבותיכם ע"כ, מקום הירושלמי נעלם מאתנו ויעיין ירושלמי פ"ג דעירובין ה"ט: אע"פ שכתבו לכם סדר המועדות אל תשנו ממנהג אבותיכם ופירש המפרש שם לישנא אחרינא ה"פ אעפ"י שכתבו לכם סדר תפלות המועדות אל תשנו ממנהג התפלות שהנהיגו אבותיכם. (יט) כן הביא רש"י תענית ה' ב' ד"ה אף אבל בעניותי לא אדע המקום שדרשו על הפסוק וירא ישראל כי ברבה בראשית פס"ח ופער"ד דרשו על הפסוק לולי ה' שהיה לנו יאמר נא ישראל ישראל סבא, שם פער"ד דרשו: והודעתם את בניכם לאמר ביבשת עבר ישראל את הירדן הוה ישראל סבא, ובמדרש שוחר טוב מזמור קכ"ד ואתה קדוש וישב תהלות ישראל ישראל סבא, אבל בזהר בשלח דף נ"ג א': וירא ישראל את היר הגדולה האי קרא לאו רישיה סיפיה ולא סיפיה רישיה בקדמיותא וירא ישראל ובתר ויראו העם את ה' אלא אמר ר' יהודה הוה סבא דנתיב עס בני בגלותא וסביל עליה גלותא כו' הדא הוא דכתיב וירא ישראל ישראל ממש ואמר ר' יהודה סליק קב"ה להאי סבא ואמר ליה קום חמי ברך דנפקין מגו עמא תקיפא כו' יעו"ש (כ) צ"ל אשר

(כא) להדאיב את נפשך אף עלי בכלל וצדיק שמת על השגנה לעתיד לקבל שכר על מיתתו שלא מת [אלא] על שגנה או על דבר קטן בשביל אחרים שנא' (משלי יא לא) הן צדיק בארץ ישלם אף כי רשע וחוטא וכתוב (שם יג כג) ויש נספה בלא משפט וראוי לקבל שכר ויש שלוקה בשביל שהיה שמח במסלת חבירו שנא' (שם יז ה) שמח לאיד לא ינקח וכתוב (איכה ד כא) שישי ושמחי בת אדום (כב) גם עליך העבר כוס וכתוב (שם א כא) שמעו רעתי ששו וכת' (שם שם) הבאת יום קראת ויהיו כמני וכל המצטער על צער רשעים נפרעים ממנו וכתוב (משלי יא י) וכאבד רשעים רינה וכשתבוא שמחה או טובה לצדיק מצוה לשמוח שנא' (קהלת ז יד) ביום טובה היה בשבט וכתוב (תהלים קו ד) זכרני ה' ברצון עמך פקדני בישועתך, מה גרם כי עסקתי (שם שם ה) לראות בטובת בחיריך לשמוח בשמחת גויך'ל), (כג) ג' ספרים נפתחים בראש השנה (כד) ואשר מעשיו שקולים עד עשור (כה) אחד אם הוא בינוני בראש השנה אם תאמר רב חסד מטה כלפי חסד א"כ לא היה צריך ג' ספרים בראש השנה אלא בינוני ברה"א אין מטין כלפי חסד אלא בינוני ביום הכפורים רב חסד מטה כלפי חסד ועוד לא בינוני ממש אלא הרי עשרה זכויות ועשרה עבירות כיוצא בהם ועוד עבירה קטנה, ואם אין בה כדי שיהא חיוב מיתה ואם עשרה עבירות ועשרה זכויות כיוצא בהם ועוד זכות שאינו גדול כל כך כדי שיהא ראוי להצילו מן המות בשביל הנוסף כל זה הוא בינוני עד שיהא בעון כדי שיהא חייב מיתה ובזכות שיהא ראוי להחיותו עדיין הוא בינוני, ואם י' עבירות שכולן מצטרפין להמית וי' זכויות להנצל או י"א אפילו אין עוד קטנה מצטרף להכריע מתפילת שלמה (מ"א ח לב) להרשיע רשע [דף יג] לתת דרכו בראשו ולא אמר כרשעתו כמו לצדיק כצדקתו כי במדת פורענות אין עושה פירות ועוד מידה במידה אבל לצדיק טובות במידה ויותר טובות, וצדיקים עיקר מוצנע להם יש מקומות שמאריכין להם ימים דכתיב (תהלים לעולם הבא שנאמר (תהלים לא כ) מה רב טובך אשר צפנת ליריאיך ולרשעים פורענות מוצנע לעולם הבא, שנאמר (מלאכי ג טז) ויכתב בספר זכרון לפניו וכתוב (שם שם יז) והיו לי אמר ה' צבאות ליום אשר אני עשה סגולה (שם שם יח) ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד אלהים לאשר לא עבדו ובעולם הזה מה שנהנים הצדיקים בעבור תפילתם כעניים הצועקים

(ה) ע"כ כתיב מכלן וליקח חס"ס.

עשה ה' במצרים מצרים סכא, (כז) לפנינו ולאדוב, (כז) צ"ל יושבת בארץ ענין, (כז) ר"ה ט"ז ב', (כז) צ"ל של צדיקים של דוים ושל מעשיו שקולים בן הוא בנפשו, (כז) אולי צ"ל יאחזר כלומר כי תלוי ועומד, (כז) במזמור ק"ד מדרש שו"ט: את מוצא כל דבר ודבר מלאך ממונה עליו, (כז) הברייאת ההיא מובאה בהקדמת ר"ש דונולו לס' יצירה: ולמדני מידת צל הקנה כמו שכתוב בברייאת דשמואל (ומדידה זו נזכרת בעירובין מ"ג ב' וע"ש ברש"י ד"ה גועץ) ויעיון כ"ח מחברת שבינית עד 67 שחושב שמה אלה שמזכירים את הברייאת הנ"ל ויש להוסיף עליהם גם את רבנן ויש להעיר כי גם רש"י בפירושו לישעיה ט' י"ג כתב: ובברייאת דשמואל מצניו שיש מולות ברקיע ממונים ואלה שמותם כו' ובכלל רבו כמו רבו מיימינים ומשמאלים בפנה זו ר"ל חכמת האיצטגנינות ולדוגמא יעיון דברי ר"מ בן זרח בספרו צדה לדרך פכ"ה והראב"ד בהשגתו להלכות חשוכה פ"ה ה"ה והר"י אלבו בספרו העקרים מאמר ד' פ"ד ושם הביא גם דעתו על הראב"ע והר"י עראמה בעקידתו פ' פקודי, (כז) שבת קכ"ז א', (כז) שם שם, (ז) צ"ל עיר וקדש מן שמיא נחית

ספר חסידים

בשערי עשירים ואל יאמר ירא נחית מן שמיא קרא בחיל גודו אילנא (רניאל ד י א).
שמים אני צדיק ופלוני רשע. עייר וקדיש בנימטריא (לא) איליו גודו גיורית:
אני יורד והוא עולה. הוא עשיר

ואני עני. ולמה אשתמרה מעוני והוא עושה מה שלבו חפץ ומעשיו מצליחין. לפי שהקב"ה רוצה לשדרו מן העולם ואינו ממחר ליפרע ממנו. אבל הצדיק הקב"ה נפרעין ממנו מעבירה קלה כדי שלא יפרע ממנו בעולם הבא. ועוד הוא נולד במול עשיר וצדיק במול עני ועתה לא יאבד ממנו בדבר קל. והצדיק אם נברא במול עני כמה זכויות צריך עד שיבטל המול (לב) אברהם נולד במול שלא היה לו בן אם לא שגרמו זכויות גדולים לא היה לו בן לכך צדיק ישמור עצמו מעבירות. ואל יקנא בעושי עולה כ"א יעשה זכויות מרובים (לג) או לרשע או לשכיניו ביום יפקד חרון אף (ד) אמרו (לד) צדיק נוטל חלקו וחלק חבירו רשע בן עדן למען גרש הרשע מהסתפה בנחלת צדיקים ורשע נוטל חלקו וחלק חבירו (לה) בניהנים ויחליץ צדיק מצרה ויבא רשע (ז): (לו) והנה שני סופרים בניהנים כותבין זה מקום פלוני וזה מקום פלוני כי נכון לכל איש בין טוב בין רע מקומו בן עדן ובניהנים. הרשע מביאין אותו להושיבו בניהנים במקום שכתבו הסופרים זה מקום פלוני שהוא הצדיק הנפסד על ידו בעולם הזה והוא רואה שם זה מקום פלוני ואמר להם למה תושיבוני במקום שאינו שלי אומרים לו תחת כי הוא נפסד על ידך תשב במקומו ויפטר ובבוא הצדיק בן עדן יושיבוהו במקום הרשע שהפסיד אותו כי לכך נענש צדיק על הרשע שיטול חלקו בן עדן ורואה הצדיק שכתוב בו מקום פלוני שהוא אותו שהפסידו. אומר הצדיק למה תושיבוני במקום שאינו שלי. אומרים לו כי הפסדת על ידו (י). הרי כתוב (משלי יא ד) לא יועיל הון עברה וצדקה תציל ממות שני פעמים (שם שם). כתיב (שם י ב) במשלי שאם עשה צדקה ומשפט והשני אם לא עשה צדקה ואמר לאחרים שיעשו כי אין לו במה לעשות צדקה ואמר לאחריו ונתנו צדקה הרי לכך ב' פעמים במשלי: לד (ז). ועוד הנותן בשבילו בעולם הזה ולעתיד לא יועיל הון עברה למחשאי. או שמנע אחרים מלחת ומלעשות ואם לא למד ולא עשה שלא זכה במצות ובמעשים טובים אם לא נתן בחייו ביד נאמן לתת לאחר מותו. אילו היו אחרים נותנין בשבילו בית מלא זהב בשביל המת לא יועיל. זה זוכה וזה נהנה אינו מועיל כי אילו היה בן מה הפסיד הרשע. הרי נהנה בעולם הזה ולעתיד ירש ג"ע בטורה של זה. אם זכה ועשה עבירות יכול החי בשבילו להתענות או להתפלל שימעיטו פורענותו כנגד מה שהחי מקבל פורענות וצדקה למעט פורענותו או להרבות פורענותו כנגד העבירות. אף לאחר מיתה יכול לומר אני אקבל עלי שום צער כדי להוציאו וזהו דוקא אם זכה וחטא אבל אם לא זכה לא יועיל. הרי (א) ר' מאיר התפלל בשביל אחר להכניסו בניהנים כדי שישארו לו זכויותיו ויאכלם לעתיד לבוא (ב) ור' יוחנן הוציאו מן הפורענות ואיפשר שקיבל ר' יוחנן שום עינוי או צדקות שיהא שקול [ע"ב] כנגד הרעות וכן (ג) שמואל שהכניס את לוי וכן (ד) ר' שמעון בן יוחי שרצה לפטור את העולם מן הדין מפני שכך אמר

(ה) ע"כ ק"י תר"ס מנ"ח תר"ט. (ז) ע"כ תר"ס מנ"ח תר"ט. (ז) ע"כ תר"ס מנ"ח תר"ט. (ד) תר"ס.

קרא בחיל וכן אמר גדו אילנא. (ב) לא אוכל לכוין גימטריא זו (א"א: אולי צ"ל דיני גזירות כי חושבנא דדין כחושבנא דדין) ויעיין פסחים ל"ג א': בגזירת עירין. ובגדפס סימן תתשע"ו תובאה גימטריא זו בנוסחא אחרת וז"ל: עיר וקדיש בגימטריא פסקנית. והחשבון מכוון. ויעיין סנהדרין מ"ד ב' ובמנחות כ"ט א': גבראל חגור כמון פסיקא. (ג) שבת קנ"ו ב'. (ג) ת"כ מצורע פרשה ו' נגעים פ"ב מ"ו וסוכה ב' ב'. (ד) חגיגה ט"ו א'. (ה) צ"ל צדיק בגיהנם. (ו) בזהר ויקהל רי"א א': תרין מלאכין שליחין זמינן בנגתא דרען כו' ובמסכת תבואת הקבר פ"א: כשאדם מת כאין עליו ג' מלאכי השרת אחד שהוא מלאך המות והשני סופר והשלישי שממנה עליו. ויעיין תרגום קהלת י"ב ה' ובתשובות הגאונים ליק תרכ"ד ס' י"א: ויש דרך אחרת כי המלאך הממונה לכתוב זכויות חוץ מן הממונה לכתוב חובות בהיות לאדם זכות וחובה זה כותב בקולמוסו וזה כותב בקולמוסו.

לד. (ה) חגיגה ט"ו ב'. (ז) שם שם. (ז) ברכות י"ח ב'. (ד) סוכה מ"ה ב'. וכאדר"ג פס"ו:

ראיתי בני עלייה והם מועטים אם שנים הם אני ובני הם ואמר כך אני עשיתי וכוונת הרבה וקבלתי צער ועינויים הרבה במערה ולא בשביל עונותי הרי עינויים שלא כדרך קבלתי ואותם הייתי שוקל כנגד עינוי שראוי לבוא לרשעים על עונותיהם וכוונתהם הייתי פוטר מיום הדין ואם יש להם זכות בזה לא יפסידו ואם אין להם זכות אין להם גן עדן אע"פ שפוטר כי לא יתכן לתת עולם הבא למי שלא עמל בו וכתוב (ירמיה ח א) יוציאו [את] עצמות מלכי יהודה (ה) וחזקיה גירר עצמות אביו להיות כפרה לפי שכתוב (יחזקאל לב כז) ותהי עונותם על עצמותם. ולכך מועלת צדקה לאחר מיתתו. וכת' (ויקרא כו ט) ותתדור את עונם ואת עון אבותם (ו) (תהלים קט יד) וחטאת אמו אל תמח:

לה. (ט) מעשה. בחסיד אחר שהיה נודר בשביל הנשמות בשביל קרוביו ואחר הכל היה נודר בסתם בשביל כל הנשמות אמרו לו למה אתה עושה כן אמר להם מפני שמא יש מהם שאני נהנה מזכותו ולא אהיה כפוי טובה. ועוד הם כמו כן בשבילם יישיב לי (ז) ואם תאמר הלא (א) חטאת שמתו בעליה מתה מפני כי קרבן חטאת להגן מן הייסורין וכבר מת ועוד מיתה מכפרת. אבל צדקה שנותנין דומה לעגלה ערופה שאמרו (ב) ראוייה כפרה זו לכפר על יוצאי מצרים למפרע ועוד אם יאמר אדם מה מועיל אחר מיתה אם הכן רשע הרי יוכל האב לפדותו בצדקה ואומ' (תהלים מט ח) אח לא פדה איש אלא לפי שמצינו (ג) שאם נדר להביא עולה הכן מביאה לאחר מיתתו. ולפי שכל מה שמצינו בעולה מצינו בצדקה. זו באה בנדר ונדבה וזו באה בנדר ונדבה אע"פ שאינה דומה לנמרי כי הכן אינו יכול להביא עולה [שלא] הקדיש האב: הרי היה אחד הולך ושעה ביער. ובלילה לאור הלכנה בא אדם והכיר שאותו אדם היה מת רצה לנוס אמר לו אל תברח מפני כי לא אויב לך אני פלוני אמר לו והלא אתה מת לפני כמה שנים א"ל כן אבל בשביל שדה פלוני שגולתי אין לי מנוחה ומייגע אותי ביערות בשביל חפץ פלוני שגולתי ממנו: וכיוצא בו שמעתי גוי אחד נפגר ואחר ימים הלך עבדו ומצאו כלילה אמר לו אל תברח איני מוסיף לך. אמר לו והלא מת אתה אמר לו אמת אבל מייגע אותי מפני שלקחתי נחלת פלוני בעל כרחו ועתה אמור לאשתי להחזיר לו אמי לו עבדו והן לא יאמינו לי. אמר לו אמור להם שילכו למחר למקום פלוני ויראו אותי שם. הלך העבד והגיד בעיר לכל. כך אמר לי פלוני שמת כבר כמה ימים. אמרו לו וכי אמר לך שום סימן אמר תמצאו אותו למחר באותו אילן ואז תאמינו לי והלכו כולם (ד) וראו אותו על האילן וחיפשוהו ולא מצאוהו בקבר. אמר העבד תחזירו לנגול את נחלתו אז ינוח. הרי זה בגוים. הרי אמת או שקר מכל מקום הרי בישראל יש כך דין הרי למה יועיל באותו עולם הואיל ובחיינו לא עשה ולא צוה אלא שעושינו בנינו בשבילו אלא חילוק יש אם לא זכה אדם לא יועיל לו כל הצדקות. אבל אם זכה וחטא ובשביל עונותיו גרשוהו מן עדן או עושים לו דינים בניהינם או מייגעים אותו דרך קצרים או מלאכי חבלה משחקים בו או צדיק שמפני עון אין מכניסין אותו במחיצת צדיקים. אז מועיל אם מתפללים ואם נותנין צדקה בשבילם או אם גול והיורשין משיבין או אם יתבונה המת לפחת ולמעט מעונותיו אבל מי שלא זכה לאחר מיתה לא יועיל כל מה שיעשו בשביל המת. אלא אם צוה בחייו ועשו במוותו כגון במשה להיושע ולכל ישראל ורוד לשלמה תלה הכתוב במשה ובדוד:

(ה) סי' ק"ע. (ז) כעין זה לקמן סי' כע"ב.

מכאן שישיראל אין רואין פני גיהנם לעולם. (ה) פסחים דף נ"ו ע"א. (ו) צ"ל וכתוב חטאת. לה. (ב) הוריות ו' ב'. (ג) שם שם. (ד) קדושין י"ג ב'. (ז) אולי צ"ל וחפשוהו ולא מצאוהו בקבר וראו אותו על האילן.

כתוב בספר התשובה של רבינו סעדיה (א).

לו(6). בשביל שבעה דברים אין תפלתו של אדם נשמעת הראשון מיום שנחתם גור דינם אין תפלת של אדם נשמעת ואין עתירתו מתקיימת וראייה לדבר ממשה רבינו כיון שנגזר עליו שלא יבנס לארץ אע"פ שנתחנן לא נעתרו פילולין שלו כמו שאומ' (דברים ג כג) ואתחנן אל ה' בעת ההיא וכך נענה לו (שם שם כו) רב לך אל תוסיף דבר עלי עוד בדבר הזה: והשנית המתפלל בלא כוונת הלב אין תפלתו נשמעת כמו שכתוב (תהלים עח לו לו) ויפתוהו בפיהם וגו' ולבם לא נכון עמו: והשלישי בשונא את התורה ואינו מקשיב דברי תורה אין תפלתו נשמעת וכן כתיב (משלי כח ט) מסיר אונזו משמע תורה גם תפלתו תועבה: והרביעי מי שאינו משיב לדברי העני ואומם אונזו מועקתו ככתוב (שם כא יג) אטם אונזו מועקת דל גם הוא יקרא ולא יענה: והחמישי מי שהוא עושק וגוול ואוכל [דף י"ד] את האסור אין תפלתו נשמעת כמו שכתוב (ישעיה א טו) כי תרבו תפילה אינני שומע. (מיכה ג ג ד) ואשר אכלו שאר עמי וגו' או(ב) יצקו אל ה' ולא יענה אותם: והששי המתפלל בלא נקיות וטהרה אין תפלתו נשמעת כמו שכתוב (ישעיה א טו) גם כי תרבו תפלה אינני שומע(ג): והשביעי אשר נברו עונותיו ועצמו תשובותיו והוא מתפלל בלי עשות תשובה אין תפלתו נשמעת בדכתיב (זכריה ז יג) ויהי כאשר קרא ולא שמעו(ד): וראוי שנדע כי כלל העונות מתכפרות בתשובה. אלא עון המענה את הרבים והמתעה אותם בנימוס רע ובטעות רע. והוראה שהורה אותם שלא כתורה ושלא כהלכה לימדם כבר אין עונו מתכפר מפני שאינו יכול לתקן מה שעיוות. ואינו יכול להשיב את הרעות אשר לימד אותם. וחטאת הרבים תלויה בו. ועליו נאמר (משלי כח י) משנה ישרים בדרך רע: והשני מי שמוציא שם רע על חבירו וחרפו בחרפה אשר איננו חשוד בה ולא הכירה אין עונו מתכפר מפני שאינו יכול לתקן מה שעיוות. ואינו יכול להחזיר חרפת חבירו ועליו נאמר (שם כה י) פן יחסדך שומע: והשלישי מי שיש בידו עשק וגוול ואינו משיב גוילתו. ועליו נאמ' (ויקרא ה כג) והיה כי יחטא ואשם והשיב את הגוילה וגו'. ועוד כתיב (יחזקאל לג טו) הבל(ד) רשע ישיב גוילה. לכך אם מת בעל גוילה חייב הגוול להשיב ולהחזיר הגוילה ליורשי המת שנאמ' (ויקרא ה כד) אשר הוא [לנ] יחננו ביום אשמתו. ואם אין לו יורשים(ה) חייב הגוול להפקירה ולעשותה קדש: ועוד העונות שאין מתכפרות אלא לאחר נקמה ופרעון בעולם הזה והם ארבע: הראשונה שבועת שקר. ובה נאמר (שמות כ ז) כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא. והשנית שופך דם נקי כמו שכתוב (ויאל ד כא) ונקיתי דמם לא נקיתי: והשלישית הנואף עם אשת איש. כמו שכתוב (משלי ו כט) בן הבא אל אשת רעהו לא ינקה כל הנוגע בה: והרביעית המעיד עדות שקר. ככתוב (שם יט ה) עד שקרים לא ינקה: אילו העונות אם יעשה אדם אותם ויעשה מהם תשובה. יפרע ממנו היוצר בעולם הזה בפרעון קל בשביל שנאמ' בהן לא ינקה אילו העונות העושה אותם אם יעשה תשובה יפרע ממנו היוצר ואחר כך ינצל מדינה של גהינם וגם יש רשע שכלל עונותיו נצורים ושמורים ליום הדין ואחר כך שב מרשעו ועשה תשובה וחזר מחטאו ועוב חובתו ונתחייב שילקה על ודונו בזה העולם וינקם ממנו בעולמו על

(6) ס"ד. (3) ע"כ מכלל ואלך ס"ד.

לו. (6) אמונות ודעות מ"ה פרק ו. (3) לפנינו יועק. (3) צ"ל וגו' רחצו חזכו שמוה עיקר הדרשה. (ד) צ"ל ישיב רשע גוילה ושלם. (5) למד מביק צ"ד ב' במי שגזל את הרבים שאינו יכול להשיב את הגוילה אז יעשה בהן צרכי רבים והוא שכתב המחבר לעשותה קדש.

אשמתו כדי שיקרע גזר דינו. וכיון ששב מרשעו ועשה תשובה וחזר מחטאו התחילו הייסורי לבא עליו. והננעים שולטים בו. לפיכך תמהו כל רואיו ממעשיו וחשבו בלבם שמא אילו הייסורי הם פרי הצדקות שהתחילו לעשות ונתפחו בו השוננים וטעו בזה הדבר אחר הרהורם. ולא ידעו שאילו ייסורין שבאו עליו הם פרי העונות הראשונות שעשה. וכיון שמתנחם עליהם ועוכם ועושה תשובה כבר בטלו מלישמר אותם לעולם הבא ונידון עליהם בעולם הזה. לפיכך יאחו צדיק דרכו:

עד כאן העתקתי מספר שיסר רבינו סעדיה גאון זצ"ל:

לז. ארבעה פעמים כתוב תשובה בפרשה אתם נצבים. כנגד ד' שמות תשובה. תשובה הבאה תשובה הכת'. תשובת הגדר תשובת המשקל. תשובה הבאה. פי' שאם העבירה הזאת באה לידו שימנע עצמו מלעשותה עוד. תשובת הכתוב שיחמיר עליו ויעשה בעצמו דין כאשר כתוב בתורה תשובת הגדר. פי' שיגדור עצמו מכל דברים שמביאים לידי עבירה זו שחטא בה תשובת המשקל. כי הנאת עבירה יעשה לעצמו צער עיקר תשובה שבא לידו עבירה ומתאוה לעשותה. ויכול לעשות ומעצר עצמו לעשות מה שלבו הפין כלל גדול אמרו בתשובה. כפי הנאת החטא יש לעשות לאדם תשובה תשובה חרטה באותה אשה באותו מקום ותוקף יצר. ואותו עת מצוי שמתחילה היה עושה. ותשובת הגדר שיוהר שלא לדבר עם אשה שאסורה לו. ושלא לראות על אשה. ותשובה עונש של תורה. אם יש מלקות ארבעים והבשת. צריך לקבל עליו עינוי ובשת של מלקות ארבעים. ולאותו בשת שהיו מלקין בפני בני אדם. ותשובת עינוי השוה להנאת [ע"כ] שנהנה כמה פעמים. צריך עליו עינוי כנגד ההנאות שנהנה מן העבירות. וכן לכל מיני עבירה. ולא למצות לא תעשה בלבד. אלא אף למצות עשה שהרי עשה דוחה את לא תעשה:

וזאת תורת השב בכל לבו:

לח. הבא על אשת איש ימנע מכל הנאות הבאות מחמת אשה חוץ מאשתו כמו שאמרו (א) מלוה בריבית שלא יקח ריבית אפילו מן הגוים. כך צריך זה להמנע אפילו לראות פני אשה (ב) וחכמים אסרו אפילו בבגדיה (ג) והעומד במיטה שאיש ואשה שכבו שם כאילו עומד בכריסה של אשה. וימנע מכל מגע אשה ומשחוק ומיחוד. כי נהנה בעוד עמה נפשו מלאה חרדה. ועוד גורם לאשה הרהורים. ואע"פ (ד) שאין הקב"ה מצרפה למעשה מצרפה למחשבה שנאמר (ירמיה יז י) אני ה' חקר לב בחן כליות ולתת לאיש כדרכיו כפרי מעלליו. אילו המעשים וגורם לו על הרהורים ואפילו ניצלו מידי עבירה ויהירו בלבם שהיה יכול להעשות הרבה ויהיה כתוהא על הראשונות. ואם אדם כבית המרחץ או במקום הטנופת והאשה עוברת לפניו יהרהר בדברי תורה ואל יהרהר אחר אשה. כי דברי תורה ניתנו לטהר הלב (ה) ותבלין ליצר הרע: וימנע עצמו מלבא לידי קרי ומלשתות יין. מידה כנגד מידה. שנאמר (הושע ד יא) זנות ויין ותירוש יקח לב וישים על לבבו מה שעשה בכל יום שנאמר (תהלים נא ה) כי פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד. ויתחרט בבניה שנאמר (שם קט קלו) פלגי מים ידרו עיני על לא שמרו תורתך. ויקבל עליו צער נגד יצר זה שהיה לו כנגדו יקבל העונש. וכן

לח. (ב) מנהדרין כ"ה ב'. (ג) ע"ז כ' ב': אסור להסתכל בבגדי צעקונים של אשה. (ג) שבת ק"מ ב' אבל יענין שם כי אמרו ולא מילתא היא. (ד) קדושין ל"ט ב'. (ה) קדושין ל' א'.

אמרו רבותינו^(ז) גלות מכפרת חצי עון. אע"פ שיש חרטה. והגלות שגולה מרדת כקין
ובכר הדיין כדאיא כברכות ב' הראוה^(ח) וכיחודה שגרם למכור את יוסף ונצטער
אביו^(ח) וגלה יהודה מאת אחיו ולפי שקיבל עליו גלות יותר מאחיו וכה להיותה יהודה
לקדשו. וכת' (זכריה ב טו) ונחל ה' את יהודה חלקו וילבש לבוש זקנה. כמו שנאמר
(שמות לג ה) ועתה הורד עדין מעליך ואדעה מה אעשה לך. וכתוב (צפניה א ח)
ופקדתי (ט) על כל הלוֹבֵשׁ מִלְבוֹשׁ נָכְרִי לְבוֹשׁ שְׁנוֹרָם מַעֲשֵׂה נָכְרִי ויִמְעַט מִשְׁמַחָה.
שנאמר (ירמיה יא טו) מה לירידי בכיתי עשותה המזומתה הרבים ובשר קדש יעברו
מעליך כי רעתכי אז תעלו ואל יאמר אדם^(י) חציף מאן דמפרש חטאיה. והיאך אנוד
לחכם נאמר (משלי כח יג) מכסה פשעיו לא יצליח. וכתוב (תהלים לב א) אשרי
כסויי (יא) פשע נשוי חטאה. מה שאומר מכסה פשעיו לא יצליח. וזהו שנשען על בינתו.
אלא טוב לו שנייד לחכם צנוע שיאמר לו איזו תשובה ינחנו בדרך העולם הבא. וידע
החכם למי יורה תשובה ומאין וכיצד להורות. לכן כתבתי אילו דרך תשובה להודיע
ליראי אלהים. ולא שבאתי להורות כל חכמי אשר נתן ה' יראתו בלבם יראו דברי ואשר
שנית יבינו הרבירים על מכן. כי לא חכם בחכמים אני כי אם תלמיד ליראי ה'.

לפ. וזאת לשבים. אם נודע לרבים עונו אל ימשוך מהלכות שמדברים בנואפים מפני הבושה. כי טוב לו שיתכפר בעולם הזה. כי הבושה שופכת דם האדם ומסירה העון. כמו שאמרו חכמים (א) שצריך רוצח לומר רוצח אני. ואוי לו למבייש פני חבריו: מ. והנזאף לא יאמר במקום שאין מכירין אותו נואף אני אלא יאמר חוטא אני. וכן הוא אומר (ישעיה נח ב) ואותי יום יום ידרשון ודעת דרבי יחפצון כגוי אשר צדקה עשה ומשפט אלהיו לא עזב ישאלוני משפטי צדק קרבת אלהים יחפצון. ואומר (ירמיה ב לה) הנני נשפט אותך על אמריך לא חטאתי שאומר להקב"ה אבל לבני אדם (א) לא יאמר בן אלא יאמר להם חטאתי וכת' (עמוס ט י) האומרים לא תגיש ותקדים בעדינו הרעה לכך יאמר חוטא אני:

מא. ויתפלל בלב נשבר על חטאיו. ויזכור עונותיו שנאמר (בראשית מב כא) אבל אשמים אנחנו. ואומר (ישעיה מב כד) מי נתן למשיח יעקב וישראל לבחזים הלא ה' זו חטאנו לו. ואומר (איכה ג לט) מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו. בתחילה אומר אדם ולבסוף גבר. צריך אדם להתאונן כשהוא חי (א) אלא אדם. כמו שנאמר (קהלת יב ה) כי הולך האדם אל בית [דף ט"ז] עולמו. כמה היה צריך אדם להתאונן כשהוא חי לזכור יום המות. ומיתה ישים על לבו כשיצרו מתגבר עליו. וכן הוא אומר (שם שם א) וזכור את בוראך בימי בחורתיך. דבר אחר מה יתאונן כשהוא מצטער ומתאונן בפורעניות שהוא לקוי וחיוו אינם חיון אז יזכור כשהיה בתגבורת יצרו אז חטא. יאמר על חטאתי כל אלה. ויהי רצון שיהו כפרה שלימה על כל חטאתי. וכשבוכח(ה) על פשעיו יאמר דמעתי יכבה הרון אפך ממני. ואת לבבי אשר נמס ויהי למים תכבה גחלי אש אשר קדחה באפך. ותשובת מעשי הם ישיבו אפך ממני ותעניותי ועיניותי הם ימלאוך רחמים עלי. וערך שולחן אשר לא ערבותי תחשוב וזה ערוך. והסיר אשר לא הצנתי על גחלים תחשוב כאש תוקר על מוכחך לא תכבה. וכלי מאכלי אשר לא הובאו לפני תחשוב כאשר יביאו בני ישראל את המנחה. (ב) ואת חסרון דמי יכפר

(b) סי' קע"ב.

(ח) סי' קע"ח.

(ו) סנהדרין ל"ז ב. (ז) נ"ז א'. (ח) ב"ר פרשה פ"ה. (ט) צ"ל על השרים ועל בני המלך ועל כל הלוֹבְשִׁים. (י) ברכות ל"ד ב. (יא) צ"ל נשוי פשע כסוי חטאה.

כל ההנהגות. (י) ברכות ל"ו ב' (יא) צ"ל כשר פסע כשר בשמחה.

ל.ט. (ב) בשניות פ"י מ"ח מכות י"ב ב'.

מ. (ב) ר"ל לא יאמר נואף אני אלא חוטא אני וזוהו דברי המחבר.

מא. (א) צ"ל ולא בשעה שהוא אדם ר"ל בשעת מיתה. (ג) כעין מה שאמרו ברכות י"ז א':

עלי כרמים על קרנות המזבח. ומיעוט חלבי כחלבי אימורים דמעות עיני כהסך נסך שבר וקול בכי כקול שירים שהיו משוררים וחשיבת עינים בצום ובכי כאור הנרות (ג) וריח רעבון כריח הקטורת. ושיחי ככרכת כהנים וכשפיות נפשי ולבבי עם מי דמעותי תמחה פשעיי וחלישות אברי כנתי קרבן ושכרון לבי כאבני מוכחך ומשברי לבי כזכחך ולא תבוה לבי הנשבר ושינוי בגדים המודות כבגדי הכהונה. ומניעה רחיצה בקידוש ידים ורגלים. כי צריך למנע רחיצות חוץ מרחיצות מצוה. ואילו לא היה לו לשנות בגדיו טוב היה לו שהרי אמרו (ד) מי שאין לו אלא חלוק אחד חייו אינם חיים וקריעת לבבי יקרעו ספרים שכתובים בהם עונותיי ומוצא שפתי יסתתמו פיות שוטנני וחלשות לבי ישמחו לב מבקשך ובטני הריקה מן תענוגים אל תשיבני ריקם מלפניך ובעבור נפשי היבישה אשר מתאוה תמלא משאלותיי. וניחומיי ותשובותיי ישיבך אליך ותצוה אותי כי נחמתי על רוב מעללי על דרכי הרעים כי עשיתם בין שנינות בין ודונות ואתה יודע ורואה כליות ולב. ואתה יודע כי שוין מחשבותיי ואמרי פי. יהי רצון מלפניך רחום וחנון שתסיר מעלי כל דברים המעכבים את התשובה ולא אשוב להרע לפניך:

מב. (ב) ומעשה הטוב ומחשבה טובה אם יש בי יכונו לעולם לפניך ולבך עלינו לטובה: מג. והמורה. ישאל לו תחילה אם מתחרט אם יאמר כן, אם בעון אשה הוא יאמר לו תחילה אם מתחרט אתה יש לך להרחיק מאותה אשה מלראותה ומלדבר עמה שנה אחת אם תעשה זה ותעמוד בזה אז אתן לך דברים להסיר עונך שאין עון סר בלא נוק שנא' (ישעיה ו ז) הנה נגע זה על שפתיך וסר עונך וחטאתך תכפר ואם יאמר תן לי כפרות אחרות וזה לא אוכל לעשות אין נוקקין לו שאין תשובה אלא בשב ממעשיו ועושה סייג שכבר אמרו (א) השב מן הרביית אפילו מן הגוי לא יקח ריבית. ומנויר נוכל לדעת שהרי (ב) כל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין שנא' (הושע ה יא) וזות יין ותירוש יקח לב. (ג) ואין נזיר לחצאין שאם נזיר באחד נזיר בכולן (ד) ולמה אסור בחרצנים עד כל משרת ענבים מכאן שיש לו לאדם לעשות סייגים ואם לא יעשה כן אין מקבלין אותו. וכן אמרו (ה) מי שקיבל עליו דברי חבירות חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו וכן נר ואין לומר שאנו נועלים דלת בפני השבים. כשבא לפני המורה להודות, ולא אמרו (ו) תקנת מריש אלא בבאין לדין. אבל לצאת ידי שמים אין אומרים לו אלא שישב (ז) מן הגזילה. ואם אין הנגול רוצה לקבל יתן גזילה לצדקה שלא יהנה ממה שגזל שנא' (זכריה יא יב) (ח) ויתנו שכרי שלשים כסף (שם שם יג) ואשליך (ט) אל בית האוצר מן הדין לא היו שלו וניתן לאוצר ואחר שנראה ששב ממעשיו הראשונים והרבה סייגים ואח"כ יתן הרב דין מה שכתבתי למעלה לאסור כל דברים הנאות מאשה. וביום צומו ילקוהו בסתר מנות גדולות. שכל צער שמקבל עליו מרצונו. הרי הן כיסורין המכפרין. לכן תענית טוב שמשבר את הגוף וצדקה להאריך הפורענות. הוא חייב מיתה ומחיה ומשיב נפש רעבים. (י) לעולם אין מחליפים עון בזכות אלא מחשבים לו הזכיות לבד והחובות לבד לכך יקבל עליו דין השוה לו עונש שענשה התורה וענויין שעושים להנאת העון: [ע"ב] ואל יאמר האדם והלא אמרה תורה (שמות כא כד) עין תחת עין בממון וכן (שם שם כג) אם אסון יהיה כת' (שם שם ל) אם כפר (ב) סי' קע"ח בסופו.

יהי רצון מלפניך שיהא חלבי ודמי שנתמעט כאילו הקרבתי לפניך על גבי המזבח ותצוני. (ג) בזהר שמות כ' ב': יהי רצון מלפניך שיהא הריח העולה מפני בשעה זו כריח העולה והקרבן באש המזבח ותצוני. (ד) ביצה ל"ב ב'.

מג. (א) סנהדרין כ"ה ב'. (ב) סוטה ב' א'. (ג) נזיר ג' א'. (ד) צ"ל ולזה אסור. (ה) כבורות ל' ב'. (ו) ב"ק ס"ז ב'. (ז) צ"ל את הגזילה. (ח) צ"ל וישקלו לי את שכרי. (ט) צ"ל ואשליך אותו בית ה' אל היוצר. (י) ספרי דברים פסקא שמי' הביאו רבנו לעיל סי' מ"ו.

יושת עליו בממון והו' לפי שהתורה חפיצה בתקנת העולם אבל מידי שמים לא יצא במשפטי הקב"ה אינן רואין האדם ואין נפרעין מן האדם לרעה ואין משלמין גמול האדם לטובה אלא לפי יצר לבבו שנאמר (ש"א טו ז) כי האדם יראה לעינים (יא) והאלהים יראה ללבב לכך במה שיראה בעיניך קלה אם יצרך מתגבר עליה [הזהר] כמו בחמורה ויש לך פרעון ושכר לפי ההנאה ולפי הצער שגא' (ירמיה יז י) (יב) בחן כליות ולב לתת לאיש כדרכיו כפרי מעלליו והדין נותן לאדם כמו שנראה ונודע לו והקב"ה כמו שרואה בלב. לפיכך אמרו חכמים (יג) שאין אתה יודע מתן שבח של מצות כי כל מצוה ומצוה כנגד הנאת היצר וכנגד הפורענות בדבר הנודע לבני האדם לנגאי או לשבח והכל שיתקדש שם שמים בעולם ומכל מקום לעולם הבא אינם הולכים אלא אחר יצר מחשבות לבם: כ"ף ב"ף כפוף את יצרך ולמד ליראה את ה' אז תבין יראת ה' כיצר חשוב כל מיני יצר הלככות יש עבירה שחייבה עליו תורה לאו או עשה ועל עבירה קלה יצרך מתגבר יותר מעבירה חמורה דע לך ששכרך גדול על עבירה קלה יותר מעבירה חמורה כי ה' יראה ללבב, ומה שחייבה תורה כזאת מיתה וזאת לא חייבה כנגד ריעות האדם שנראה נגאי ולא כנגד היצר, שהרי בת כהן בשריפה ובת ישראל בחנק ויצרם שוה ואם תאמר על בת מלך לא מצינו חיוב לפי (יד) שכל ישראל בני מלכים הם שנאמר (יחזקאל טז יג) ותצלחי למלוכה ואומר (שמות יט ו) ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש וכן אמר דוד (ש"ב יב ה ו) כי בן מות האיש (טו) ההוא ואת הכבשה ישלם ארבעתים (טז) ואנה כתוב זה המשפט, אלא נגד דעת בני האדם הנראה לעינים, ומכל מקום לעולם הבא אינם הולכים אלא אחר יצר מחשבות לבבות ואמרו (יז) כיצר יעשה [תשובה] באותה אשה באותו מקום ויצרו כמו כעת שחטא ומוצא שעה העבירה לעשות אבל צריך לקבל העונש כפי הנאת גופו כמו שמצינו (יח) כר' אלעזר בן דורדייא שלא הניח זונה ולבסוף פירש בשעת הרגל עבירה ראה שלא הועיל לו ר' הניח ראשו על ברכיו ובכה עד שמת יצתה בת קול ואמרה ר' אלעזר בן דורדייא מוזמן לחיי עולם הבא ואין לומר לפי שזונות הרבה היו לו אם לא מת היו לו לקבל עונשין לפי ההנאות יש קונה עולמו בשעה אחת כר' אלעזר בן דורדייא ויש שקונה עולמו לשנים רבות שכל ימיו בתשובה אם לא חטא וזכה כל ימיו: (ט) שלשה יצרים רעים הם הלוחצים את האדם על דברי אשה, כדכתיב (הושע ז ד) כלם מנאפים (יט) כתנור בערה מאפה (שם שם ז ו) כי קרבו כתנור לבם בארבע כל הלילה ישן אפיהם בקר הוא בער כאש להכה כלם יחמו כתנור ג' תנור בפרשה ג' יצרים על האשה, יצר לראות וליראות, יצר של הרהור של תאוה וחימוד של חימום ויצר של לב בוער ולא יכבה, שהלב חושב כל שעה אחר האשה ומשתגע אחריה עד שיהיה אצלה וזה קשה מכולם יש שנעשה ע"י כשפים ואפילו לא ראה אותה בעולם, שאמרו חכמים (כ) אין היצר שולט אלא במה שענינו ראות זה יצר של חימוד חימום התאוה, אבל יצר שהלב בוער אחר אשה בלא ראייה ועניין זה כאדם המשתגע וכאשה מעוברת שמתאוה לאכול שום דבר, ויומם ולילה היא ממהרת אחר אותו דבר ושוכחת שאר דברים בעבור זה רק זה הדבר, וכל היום בתוך לבו, ואפילו ישמע דברים ממנה לבו שמח או יראה עבד ושפחה מאותו בית ישמח וידבר ע"י כישוף (כא), ויש בלא כישוף (כב). כלל גדול ותקנה גדולה לג' יצרים להיות

(ט) ס"י קצ"ב. (ז) ע"כ קצ"ב מכלל וז"ל ס"י קצ"ב.

(יח) צ"ל וחי יראה. (יט) צ"ל אני ה' חוקר לב בוחן כליות ולתת. (יג) אבות פ"ב מ"א. (יד) שבת קכ"ח א'. (טו) צ"ל העושה זאת. (טז) בדר"ק ש"ב י"ב א' כתוב: ומה שאמר ואת הכבשה ישלם ארבעתים כפלים על משפטו כי נגב אחד (צ"ל אחר) משלם ארבע הצאן תחת השם כו' הרי לפי דבריו לשלם ארבע היה כמשפט של גונב וטובה שה. (יז) יומא פ"ו ב'. (יח) ע"ז י"ז א'. (יט) צ"ל כמו תנור. (כ) סנהדרין מ"ה א'. (כב) הפלגת דברי רבנו ע"ז החשק או התאבה נראה כי היה

בעיר רחוק משם, שאין שיירות מצויות לבא משם, ותקנה לראייה אל יהא מצוי אצל נשים וירחיק הליכתו מהם ויעצור רוחו מראות אותם כשהן אצלו כי עיקר מנוח מפני הבשת להתקרב להן ומדבר מאותן דברים, אבל ראייה שאף אחרים עושים ורגילים לראות בנשים ומה יעצור רוחו וכל עבירה ועבירה שתבוא לידו יחשוב אם היו גוורים עליו שמד היה נהרג על קדושת השם ויאמר זה הדבר קשה יותר שלא אוכל לעמוד בו, כל שכן זה הקל שלא אחשא:

מ"ד. וְעַל הַיְרֵהוּר אִשָּׁה בַּעַת שֶׁבָּא לְהַרְהֵר עַל אִשָּׁה בַּתפִּילָה יַעֲזוּץ גּוֹדְלֵי אַצְבָּעוֹת רִגְלָיו לְאַרְץ וַיִּתְּלָה נֹפֶּה עֲלֵיהֶם וְאֵל יִסְמֹךְ יָדוֹ לְכוֹתֵל זֶה הַדָּבָר יִבְטֹל מִמֶּנּוּ כֹל מִינֵי [דף ט"ז] הַיְרֵהוּרִים רַעִים שֶׁל חִימוּר אוֹ שֶׁאֵר הַיְרֵהוּרִים וְאֵם יוֹשֵׁב וְאִינוּ יִכּוֹל לְעַמּוֹד מִפְּנֵי בְּנֵי אָדָם יַעֲזוּץ אֲגוּדְלֵי בַחוּק בְּאַרְץ: וְעַל יֵצֵר שְׁלִישִׁי אֲהַבֵּת לְבוֹ אוֹהֵב אִשָּׁה בְּיֹתֵר וְאִינוּ חוֹשֵׁשׁ בְּאִשָּׁה אַחֶרֶת וְלֹא בְּאֲהַבֵּת בְּנִים וּבְנוֹת בַּעֲבוּר אֲהַבֵּת הָאִשָּׁה וְאֵת תְּקִנָּתוֹ לְצֵאת מִמְּדִינָה הִיא וְאֵם עֲבִירָה בָּאָה לִידוֹ יִתְפַּלֵּל עֲלֶיהָ בְּכָל לְבוֹ שֶׁהָרִי עַל יִיסוּרֵי חַיִּי שְׁעָה יִבְכֶּה לְבוֹ עַל יִיסוּרֵי שְׁאִין סוּף לֵהָן וְאִין חֶקֶר כֹּל שֶׁכֵּן שִׁיתְפַּלֵּל מְאֹד עֲלֵיהֶם וְאֵם עֵמֶד בְּדָבָר אֵל יַחֲזִיק טוֹבָה לְעַצְמוֹ לֹמַר כִּמָּה אֲנִי צָדִיק שְׁעֵמַדְתִּי בְּדָבָר זֶה אֵלָּא יִבְרַךְ לְהַקְבִּיָּה שְׁלֹא חֲטָא שְׁבִידוֹ הַלְבָּבוֹת שְׁנֵא' (מִשְׁלִי כֹא א) פְּלִגִּי מִים לֵב מֶלֶךְ בֵּיד ה' עַל כֹּל אֲשֶׁר יִהְיֶה יִמְנוּ וְנֵא' (בְּרֹאשִׁית כ ו) וְאַחֲשֶׁךְ גַּם אֲנִי אוֹתָךְ מִחֲטוֹא לִי:

מ"ה. שְׁלִשָּׁה מִינֵי יֵצֵר הָרַע הֵם, הַשְּׁנִים בֵּין בּוֹקֵן בֵּין בְּבַחֲרוֹ, אִילוֹ הֵן, הָאָדָם מִתְּאוּהָ לְרֹאוֹת וְאֵף אֵם יַחֲפֹץ לְעַצֵּם עֵינָיו לְרֹאוֹת לֹא יוֹכֵל וְיִרְאֶה בְּעַל כְּרָחוּ וְהַשְּׁנִי לֵב אָדָם בּוֹעֵר כְּתַנּוּר אַחֲרֶיהָ וְלֹא יִכּוֹל לְהַסְתִּינָהּ מִדַּעְתָּהּ, אִילוֹ נִוְהִינֵן בֵּין בּוֹקֵן בֵּין בְּבַחֲרוֹ, וְהַשְּׁלִישִׁי נִוְהֵג רַק בְּבַחֲרוֹ שֶׁמִּתְּאוּהָ שֶׁתִּתְקַשֵּׁה אִמְתּוֹ, מִנִּין לָנוּ שֶׁכֵּךְ הוּא שֶׁכֵּן מְצִינוּ בְּנִיאוּף ג' תַּנּוּרִים וְיֵצֵר הָרַע דּוֹמֶה לָאֵשׁ שְׁנֵא' (הוֹשֵׁעַ ז ו) כֹּל הַלֵּילָה יֵשֵׁן אִפִּיהֶם בָּקֶר הוּא בְּעֵר כְּאֵשׁ לְהַבֶּה ג' תַּנּוּרִים שְׁנֵא' (שֵׁם שֵׁם ד) כּוֹלֵם מְנַאֲפִים כְּמוֹ תַּנּוּר, (שֵׁם שֵׁם ו) כִּי קָרְבָנוֹ כְּתַנּוּר לֵבָם וְנֵא' (שֵׁם שֵׁם ז) כּוֹלֵם יַחֲמוּ כְּתַנּוּר: שִׁיין הִיא עֵיקֶר תּוֹרַת הָאֵשׁ, שִׁיין בְּנִימְטְרִיא יֵצֵר, שִׁין יֵשׁ לֵה ג' פִּיצוּלִין וְג' פְּעָמִים מוֹנֶה אֵשׁ בַּפְּסוֹק (שִׁיר ח ו) רִשְׁפִּיה רִשְׁפִּי אֵשׁ שֶׁלְּהַבֵּת יֵה:

מ"ו. יֵצֵר הָרַע דּוֹמֶה לְחִיבּוֹךְ, אֵם יַחֲכֵךְ כְּשֶׁרוֹ יַעֲלֶה גּוֹפּוֹ שֶׁחֵין וְאֵם יַעֲזוּר וְיִסְכּוֹל לֹא יַעֲלֶה ד': שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם הִיוּ, אֶחָד הִיָּה מִתְקַשֵּׁט עֲצָמוֹ כְּדִי שִׁירְאוּהוּ נָשִׁים כִּי הִיָּה מְהַרְהֵר אַחֲרֵיהֶן, וְאֶחָד אִינוּ מִתְקַשֵּׁט וְאִינוּ מְהַרְהֵר, וְכֹא עֲבִירָה לְשִׁנְיָהֶם וְעָשׂוּ אוֹ לֹא עָשׂוּ אִיזָה מִהֵן עֲדִיק הוּי אֹמֵר זֶה שֶׁמִּתְקַשֵּׁט מִתּוֹעֵב הָרִי דוֹד בְּמַעֲשֵׂה בַת שִׁבְעָה הִתָּה אִשָּׁת אִישׁ וְהָרַג בְּעֵלָה (א) וְלֹא רָצוּ לְמִנּוּתוֹ עִם ג' מַלְכִּים שְׁאִין לָהֶם חֶלֶק לְעוֹלָם הַבָּא [כִּי דוֹד] בֹּא לְפִי תוֹמוֹ (ב) כְּשֶׁטְבַלָּה בַת שִׁבְעָה, אֲבָל שְׁלֵמָה הִיָּה יֵצֵר מִלְמַד לְהַתְּאוּת שֶׁהָיוּ לוֹ אֵלֶף נָשִׁים:

מ"ז. לֹא (שְׁמוֹת כו יז) תַּחֲמֹד כְּתִיב בְּלֹא וַיִּי, לֹא (א) תַּחֲמֹד אִשָּׁת רִיעֶךָ שֶׁתִּתִּיפָה אֶת פָּנֶיךָ כְּדִי שֶׁתַּחֲמוֹד אוֹתָךְ (ב) וְלֹא תִהְיֶה חָמֵד לְאִשָּׁת רִיעֶךָ, לֹא תִנְרוֹם שֶׁחֲבִירֶךָ יַחֲמוֹד אִשָּׁת רִיעֶךָ לֹא תִשְׁכַּח אִשָּׁה יִפָּה שְׁמָא יִנְרֹר אַחֲרֶיהָ וְלֹא תִהְנֶה מִזִּי אִשָּׁה יִפָּה בֵּין פְּנוּיָה בֵּין אִשָּׁת אִישׁ וְתִהְנֶה מִזִּי שְׁכִינְהָ וְדַע מִי שֶׁהוּא יִפָּה תוֹאֵר וְיִפָּה (ח קט"ו, ז קט"ו, ג קט"ו, ד ע"כ קט"ו, ח קט"ו, ט ז"ט, ו ע"כ מכו"ח צ"ל ק"ג וס"י ק"ד).

לְעִינָיו דְּבָרֵי הַחֲכָם בְּסֵפֶר הַמִּדּוֹת מֵאֵמֶר שְׁמִינִי וּמִשְׁרֵם גִּאֹן בְּהַאֲמוּנוֹת וְהַדְּעוֹת מֵאֵמֶר עֲשִׂירִי פֶרֶק ד' יַעֲזוּשׁ.

מ"ח. (ב) צ"ל כְּמוֹ שֶׁרָצוּ לְמִנּוּת אֶת שְׁלֵמָה סְנֵהֲרִין ק"ד ב', (ג) שְׁמוּאֵל ב' י"א ד', מ"ח. (ב) צ"ל לֹא תַחֲמֹד בְּכַנֵּין נַפְעַל, (ג) צ"ל לֹא תַחֲמֹד כְּלֹמֵר בְּכַנֵּין הַפְּעִיל.

ספר חסידים

מראה ובא לידו עבירה ואינו חושא יותר זכותו ממי שאין לו יופי שאינו מקובל לנשים, וגדול זכות עני המחזיר מעשיר המחזיר אבירה וקשה לעשיר שאינו מחזיר מעני שאינו מחזיר וגדול המציל שונאו מאוהבו והמצער רבים בדבר מועט והמצער יחיד בצער גדול, והמצטרע צער גדול להציל יחיד וצער קטן להציל רבים או בממון מועט מוכה רבים והמוכה היחיד בממון הרבה על זה נחלקו אבל קבלנו הכל לפי הטורה והצער השכר ולפי המחשבה הטובה, חשב לזכות את הרבים ולא יוכל שאין נשמעין לו כאילו זיכה אותן:

מח. (ב) מעשה בחסיד אחד שלא היה שוכב על מיטתו כל לילות שאשתו נידה אלא יושב או מוטה וישן כי אמר אם אשכב על מיטתי בהנאה נמצאתי ישן הרבה ועוד שמא אבוא לידי קרי אלא אישן בלא כר ובעינו שלא אראה קרי והיה עומד בלילה ועוסק בתורה:

ממ. (ב) ומי שמהרהר באשה ואינו יכול למנוע הרהורים מלבו יקום ויצא לחוץ עד שיהא בטל מלבו או ידבר שאר דברים עם בני אדם וכבר כתבנו לעיל על הרהור אשה בעת שבא להרהר על אשה בתפילה ינעץ גודלי אצבעות רגליו לארץ ויתלה גופו עליהם ואל יתמוך ידו לכותל, וזה הדבר יבטל ממנו כל מיני הרהורים רעים של חימוד או שאר הרהורים ואם יושב ואינו יכול לעמוד מפני בני אדם ינעץ אגודליו בחוץ לארץ:

נ. (ג) מעשה באחד ששאל מי שיצרו מתנבך עליו וירא פן יחטא לשכב עם אשת איש או עם אשתו נידה או עם שאר עריות האסורות לו, אם יוכל להוציא זרעו כדי שלא יחטא (א), והשיב יש לו באותה שעה להוציא [ע"ב] שאם אי אפשר מותר שיוציא שכבת זרעו ואל יחטא באשה, אבל צריך כפרה, אם המים בקרה ישב במי הקרה בימות החורף, או מתענה ארבעים יום בימות החמה:

נא. אדם שבאה לידו עבירה ויצרו תיקפו ומצא שעה ומקום לעשות וצופה באשה שחפץ או הולכת ערומה ומביט בגופה כדי שיהא לו יצר תאוה לפתות לבה שאם לא היה מביט בה לא היתה הולכת כן ובכל יום עוצר רוחו שבידו לעשות חפצו בה תשובה ממדין (במדבר לא נ) ונקרב את קרבן ה', אמרו (א) אם מידי עבירה יצאנו מידי היראה לא יצאנו:

נב. שלשה אנשים באו לפני חכמים להתורות לפניהם ולהורותם דרך הטובה והישרה וכיד החכם ספק מה יאמר להם, הראשון אמר אבי אמר לי שהיה עני מאד וידי וריקניות, ויש לו טיפול בנים, ולא היה לו יצר הרע לגזול ולעשות רמאות אלא במקום שהיה יודע שכסף מוטמן היה הולך שם בלילה כשהיה רואה הכסף לוקחו ומשימו במקומו והיה יצרו תוקפו ואומר לו הלא אתה עני ואין לך מושיע לעזור ולפרנס אותך ואת ביתך ואת ילדיך, ואין לדאוג משום אדם כי אין בעל הכסף יודע ולא יודע לעולם מי לקחו, וכן היה עושה בכל יום, כדי לעמוד בנסיון, כך אמר הבחור הראשון ואמר לחכם זה אני שואל מעמך על אבי ועל בנו, זה עשה אבי כמה שנים, עד שהלך לארץ אחרת ונתעשר, וכבר ניצל מאותו מעשה, ואני עושה כמו כן, אם אבי יקבל פורענות או שכר, ואני שעושה כן אם צריך אני לקבל כפרה ואני אם חטאתי או אקבל שכר:

(b) קצ"ט. (3) קצ"ט.

ג. (b) יענין שו"ע אבן העזר סי' כ"ג ס"א ובדברי הבית שמואל שם.
נא. (b) שבת ס"ד א'.

נג. אמר השני אני (א) ריב ומדון [ואותו האיש] בכל יום מחרף ומקלל אותי ועושה לי כל רעה שיכול לעשות לי כל היום בפני רבים ויש לו קרובים בעיר ואני ירא להשיב לו ועוד שאין יצרי מתגבר עלי להתקוטט עמו. אלא כשהולך לארץ מרחקים ואני הולך מזוין ואינו הולך מזוין ואני מתקוטט עמו ומתגרה בו והוא מוסיף להתגרות בי ולקלל אותי ולהכעיסני לפי שרגיל לעשות כן ואפילו כשאין שם שום אדם כי אם אני והוא מכעיסני ואני מחרפו כרי שיחרפני ויקללני ומוציא אני עליו חרבי, והוא אינו חושש ואין לבי נהנה בקטטה שאין לבי מסיתי להתקוטט עמו אלא שאני ברצון מתקוטט ביחיד ביער כדי שיהא יצרי משיאני ותוקפיני להורגו ואפילו הוא מומין להמיתני לא הייתי חושש ממנו רק שהייתי יכול לנקום נקמתי על אשר עשה לי בעיר, ובעיר אין לאל ידי, ועוד שאין יצרי מסית אותי אלא כשאני בשדה לבד ואני הולך תדיר לבדי בדרך כדי לפגועו כדי שיהיה לי יצר לנקום ממנו ובכל זאת אני עוצר את רוחי כדי שיחשוב הקב"ה לי לצדקה, וכן עשה אבי כמה שנים וזה אני שואל אם נחשב לאבי לזכות ולצדקה וגם אני אם עשיתי טובה שהייתי עוצר רוחי או אם יש להתוודות על מה שהבאתי עצמי לידי עבירה שהייתי שולף חרבי ומחרפו ומקללו כדי שיתקוטט עמי או אם שכר וצדקה.

אמר השלישי, אני אהבתי אשה אחת והיא אשת איש, ועזה לי כמות אהבה, והלכתי עמה והבעל הלך לארץ מרחק וגם אוהבת אותי ביותר, ואחבקנה ואנשקנה, ואמשש כל גופה ולא בעלתי, וכל הנישוקים וחיבוקים לא היה בעיני אלא כזכר בזכר וכנקבה בנקבה שלא היה יצרי על זה אלא מתכוין הייתי כדי שיתגבר יצרי עלי, והיה לבי כאש בנעורת וכאש בוערת לבעול ולא היה יצרי מתגבר עליה, אלא כשהייתי מחבקה וממשמש עליה, וכן עשיתי ימים ושנים והיה בידי לעשות עמה כל רצוני, כי היינו שנינו דרים בבית והבעל הלך לארץ מרחקים ולא היה מוחה בידי כל מה שחפצתי, ואפילו לבעול ומנעתי בשביל הקב"ה שלא לבעול, אבל חיבוקים ונישוקים לא מנעתי ולא נהניתי מהם כי לא היה לבי כי אם לבעול, וזה עשיתי כמה שנים לקבל שכר, ואבי עשה כן אלא שאותה אשה היתה אשת איש וקטנה היתה ואבי עשה כן לחמותו, או באחות אשתו בחיי אשתו, אמר הבחור על זה אני שואלך אם צריך אני תשובה וכפרה על זה, וגם אבי לשם שמים נתכוון, או אם נקבל שכר שהרי (ב) נוי כלנו מעבירה. אמר החכם לבן לראש ישיבה ושאלו לו, ושלחם לראש ישיבה [דף י"ז] ואמרו פלוני החכם שלחנו אליך לשאל לך כך וכך כמו שכתבנו למעלה, ולא גילו לראש ישיבה [שהם] היו מתוודים, אלא אמרו על אנשים אחרים. אמר להם ראש ישיבה של גולה, צריכים אתם כפרה על חטאותיכם שעשיתם, לפי שאנו מצווים לבער עושי הרעות, ואתם קרובים למזיד והשכר תלוי בהקב"ה, כמו שאמרו רבותינו (ג) מי שעשה מעשה או היראה או עשו אחרים ושמה, כל שכן שחשבו לעשות ואחר כך עצרו רוחם ואחר כך היה ירא פן יחטיא אם לא יאמר שצריכין כפרה ותשובה על ידי עונש שאשים עליהם כנגד הימים אשר חטאתם ואשר עברתם על דברי חכמים שנתייחדת עם אשת איש ונתן עונש על כל אחד ואחד וצוה להם שלא יעשו כדבר הרע הזה עוד.

נד. בתיב (קהלת יב יד) כי את כל מעשה האלהים יביא במשפט על כל נעלם (א) זה שנודמן לו אשה בקרן זוית או פגעה בו ולא נתכוון לראותה וראה אותה

(6) קמ"ז.

נג. (b) איני איש ריב ומדון חנם. (ג) צ"ל נצלנו מעבירה. (א) יעוין מ"ק י"ח ב': הירחר בלבו לעשותו כיו או אחרים שעשו ושמה.
נד. (b) יעוין ע"ז ב' ב': קרן זוית הואי וצ"ע.

ספר חסידים

יפה ושמה הוא על שראה אותה, וחושב בלבו מאחר שבלא כוונתי ראיתיה אין לי עון על ככה, ועל זה נאמר יביא במשפט על נעלם, אם טוב ששמח בדבר אם רע בעיני הקב"ה, כמו (משלי כד יז) בנפול אויבך אל תשמח, (שם יז ה') שמח לאיד לא ינקח, וזה שמח שבא לידו, והיה לו להשוב שמה חטאתי שנזדמנה לי לראותה, ואם בא לידי מצוה שלא בכוננתי ישמח ויברך את הקב"ה שזימנה לו לעשותה.

נה. (ב) שלשה פנים אסורים לראות, פני ע"ז פני אשה ופני רשע, פני רשע שנאמר (מ"ב נ"ד) אם אביט אליך ואם אראך, פני אשה, שלא היתה רשאית אשת השונמית ליכנס בפני אלישע, וכת' (שם ד טו) ותעמוד בפתח, וכתוב (איו"ב לא א) ומה אתבונן על בתולה, פני ע"ז דכתיב (ויקרא י"ד) אל תפגו אל האלילים, וכת' (יחזקאל ח ה) ויאמר אלי בן אדם שא נא עיניך דרך צפונה, ואשא עיני דרך צפונה והנה מצפון לשער המזבח סמל הקנאה, ולא אמר ראה, ולא נאמר ואראה, כי דמות אדם היה ודמות זכרות ונקבות זה בזה נוקקין על ידי כישוף, וע"י אבן שזאבת, ד"א בלא זקיקה, וכת' (שם שם נ) ומושב סמל הקנאה המקנה ובשניה דילג מושב, ואמר (שם שם ה) סמל הקנאה הוה כביאה, והו' ק"ח עושים, מהם חסר ה' דמות זכרותם ונקבותם, ולא אמר ראה, ולא ואראה (א) שאסור לראות אפילו בשעה שהבריות נוקקין ולא אמר ואראה בנשים מבכות את התמוה, ולא בהמשה ועשרים איש אחוריהם אל היכל ה', הרי ידע שאסור להסתכל בצורת ע"ז ובצורת אשה ובצורת ע"ז, ד' פעמים אמ' הראית הרואה אתה (ב) כנגד ד' פרצופין שעשה מנשה, ובשביל פיקוח נפש מותרין את שלשתן לראות, שהרי יונדב בן רכב (ג) נכנס בבית ע"ז כדי שלא יהרג שום צדיק, וכתוב (בראשית י"ז טו) ויחזיקו האנשים בידו וביד אשתו, וביד שתי בנותיו, וכתוב (שם לג י) כי על כן ראיתי פניך כראות פני אלהים, מה פני אלהים אחרים אסור, אף פני רשע, אבל להנאותו, אפילו לפיקוח נפשות אסור (ד) שאם עולה מינא בלבו שיעזר הרע מתגרה בו לראותה ימות ואל יראה.

נו. (ב) ואסור לראות שום אדם והוא מתבייש ממך אם תראנו, כמו אדם רודף אחר חברו לתת לו צדקה והוא יתבייש אם יראנו אדם, ואם מביא שום דבר לשוק למכור, או שום חפץ מן השוק, או אפילו עוסק בשום מלאכה, או אפילו בכיתו ואם מתבייש אם תראה אתה אותו אל תעמוד שם והשטם מפניו.

נז. (ג) אל יקבל אדם בביתו נשים פן יהרהר אחריהם, ולא ידור בבית שאנשי עול שם, לפי שיביאנהו לשבועה, או הוא אותם ואם יש לו בנים, שמא ילמדו ממעשיהם ולא ידור אדם במקום שיש משפחות מקובצות כי אין מקבלין תוכחה, כי המשפחה מחפה עליהם שלא יתביישו לעיני משפחות שבעיר ולעולם לא יהיו בלא ריב ומצה, ולא ידור בעיר שאין ריוח בעיר אלא בסחורות, מפני שלא יוכל להיות קבוע בלמוד, ולא ידור בעיר שפריצים שם אוכלים ושותים, ולא בעיר שאין (א) הראש, שני (משלי כ"ב) בפשע ארץ רבים שריה. נח. (ג) צא ולמד מן (א) שר של גוים, הגמון אחד היה ובמקומו היה שוק גדול, והיו מתקבצים מכל מקומות באותו יום, ונקבצות שם זונות הרבה, ולאוחס זונות [ע"ב] היתה גברת אחת על כולן, אמר ההגמון לעבדו קח ממני הרבה ותשכיר כל הזונות, כי מחר יבאו לשוק, ולאחר שתשכיר כולן כמו שירצו תכניס כולן בבית אחת, ותציע לכל אחת מיטה יפה, ותן להם לאכול ולשתות ומלאכת צמר, ותשמרם עד שיעבור השוק, (ב) קע"ט. (ג) קע"ט.

נה. (ב) שם שם. (ג) סנהדרין ק"ג ב' ובנדרס ג' פרצופים והוא מעות. (ג) מ"ב י"ד כ"ג. (ד) סנהדרין ע"ה א'.

נז. (ב) צ"ל אחד הראש שנאמר כי וכמו שאמרו סנהדרין ח' א' דבר אחד לדור ולא שני דברין. נח. (ב) צ"ל כשרי של.

ותשיבם למקומן, הלך וריבר אל הגברת של הזונות ואמר לה כל מה שאת חפצה אתן לנשים שלך יותר ממה שתרויחו, ונתן לה כל מה שאמרה, והגנים כולם בבית אחת ושמרם, לאחר שעבר השוק השיב כולם לעיר, כך היה עושה כל זמן שהיה השוק והזונות באות על כן, כל שכן ישראל שצריכין לעשות סייג וגדר מעושי עבירה על כן צוה (דברים כג יח) לא תהיה קרישה מבנות ישראל (ל) כתיב (משלי כה יז) הקר רגלך מבית רעך, הרי שני חבירים בסחורות, לאחד אשה יפה, מוטב שהוא יבא לביתך.

נמ. (ג) מכל מה שהוא כתוב בשיר תשירים צריך להזהר שלא ישמע קול אשה, והוא הדין לאשה שלא השמע קול איש, שכל שהאיש מוזהר האשה מוזהרת, ודע שכל אשה שהיא הולכת לפני בית איש ומתחילה לא הרימה קולה אבל כשהולכת לפני בית איש ומשמעת קול הרי כוונתה לרעה, וכן האישה, לכן כל הרגילים בזה עליהם נאמר (ישעיה סה יד) הנה עבדי ירנו משוב לב, ואחם תצקו מאב לב ומשבר רוח תלילו (א) ושער באשה ערוה, שנאמר (שיר ד א) שערך כעדר (ב) הרחלים, גם לא יזכה (ג) שער (ד) רשיה כעמר נקי, ואם נזהר מלראות באשה יראה את הכבוד, שנאמר (ישעיה לג יז) מלך בפיז תחזינה עיניך, וגם אם שער ראשו יפה ואינו נזהר בו לוקה (ה) כאבשלום שנחלה בשערו, וככל דבר שאינו נזהר בו ילקה בנופו, ומי שנזהר מלהסתכל באשה (ו) ואינו נזהר מבגדים חמודות של נשים הרי ילקה בכגדיו ולא יראה (ז) במעשה לבושו של כבוד.

ס. (ג) לא יושב (א) רשעים אצל צדיקים כדכתיב (תהלים א א) אשר לא (ב) ישב בעצת רשעים, לכן לא יושב רשעים אצל צדיקים ולא צדיקים אצל רשעים, לא ברין ולא בעצה ולא בסעודה, ולא יתחבר עמהם שהרי כתיב (דברים כב ט) לא תזרע כרמך בלאים, חמה ושעורה וחרצן במפלות יד, כי היין משמח ומשכר ומאבד דעת שותהו, לכן לא (ג) יתכן מי ששותה שכור ואין בו דעת, וכת' וזנות ויין ותירוש יקה לב, ואין הסובא חושש על לחם ואינו מרגיש בנופו, דכתיב (תהלים עח כה) לחם אבירים אבל איש, (ד) לחם איברים, (ה) פת שחרית מבטלת דברים רעים ורוח רעה ומוסיף חכמה נו', כל מה שאמרו חכמים בפת שחרית כנגדו להפך ביין לכן לא תזרע כרמך בלאים, לכן לא יושב אדם שותים יין אצל טובים שנאמר (משלי כג ג) אל תהי בסובאי יין אל תהי סובא יין אין כתיב כאן אלא [אל] תהי בסובאי יין, לומר אל תעמוד ואל תשב ביניהם (זכריה ט יז) כי מה טוב ומה יפיו דגן בחורים ותירוש ינובב בתולות, אל תזרע כרמך בלאים (ג), אל תערב בנים בין הבנות פן יחטאו תשמה בתולה במחול לבדה (ו) אבל בחורים וזקנים יחריו, וכן ילדים וילדות משחקים ברחובותיה, ילדים לבד וילדות לבד, וכן בסוף תהלים (קמח וב) בחורים וגם בתולות ולא אמר בחורים עם בתולות כמו זקנים עם נערים, גם לרבות נשים לבד.

סא. (ד) הנותן יין למי שעסקו עם הנשים מסייע ידי עוברי עברה, אבל הנותן למי שמצטער ואינו יכול ללמוד ולהתפלל בכוונה מפני צערו עליו אני קורא המשמח אלהים ואנשים, (ה) וכתיב (משלי לא ו) תגו שכר לאובר ויין למרי נפש, (ז) ע"כ קצ"ע מנח"ל סי' תכ"ד, (ג) תכ"ד, (ב) ע"כ תכ"ד מנח"ל סי' קס"ח, (ד) ק"ס, (ה) ע"כ סי' ק"ח.

נמ. (ח) ברכות כ"ד א', (ג) צ"ל העוים, (ג) דניאל ד' מ', (ד) צ"ל ראשה כעמר נקא, (ה) סוטה ט', ב', (ו) ע"ז כ' ב', (ז) אולי צ"ל כמעט לבושו ע"ש הכתוב מעט תהלה ישעיה ס"א נ', (ח) צ"ל אדם רשעים וכן הוא בגדפס, (ג) צ"ל הלך בעצת רשעים ובדרך חטאים לא עמר ובמושב לצים לא ישב, (ג) צ"ל יתכן וכן הוא בגדפס, (ד) יומא ע"ה ב', (ה) בבא מציעא ק"ו ב' ושם איתא י"ג דברים נאמרו בפת שחרית מוצלת מן החמה ומן הצנה ומן המזיקין ומן הזיקין ומחכימת פתי כי עוד שסאמרו וכולן פת שחרית במלח וקחון של מים מבטלת, (ו) יש להעיר כי הגאון ר"י שטיינהארט גיסו של הגר"י ברלין בספרו זכרון יוסף סי' י"ז מביא דרשה זו מדעת עצמו.

לכן מצוה בקידוש היום ביין (א) כי היין שבא"י ברביעית היה משמח את הלב וכתוב בשבת (במרבר י' י) (ב) ביום שמחתכם. וכתוב (משלי י' כב) ולא יוסף עצב עמה (ג): סב. במסכת מועד קטן (א) פירש רבינו חננאל חס ושלום שר' אלעאי הוקן התיר לעבור עבירה כלל. אלא כך אמר אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו באכילה ובשתיה ובמיני זמר. ומתיירא שמא ישחקר ויבא לידי עבירה. התיר לו לילך במקום אחר וילבש שחורים. כל זה כדי לשבור יצרו. שהאכסנאי לבו שבור. כדאמ' (ב) כלבא בלא מזותיה שב שנין לא גבת. וכיון שעושה כן לבו נשבר ונמצא זה מונע מאליו. אבל לעבור עבירה או אפילו שתיית יין במיני זמר המרגילין לשמחה [דף י"ח] אסור. וכל שכן מה שהוא למעלה מזה. והוא דלא מצי לכיף ליה ליצירה (ג) והוא צורבא מרבנן דסני שומעניה. היה שותה במיני זמר ופירש שם. ועבר כר' אלעאי. דאי סלקא דעתך עבירה הוה רב יהודה בעי אי משמתינן ליה (ד) וכיוצא בו דליכא עבירה. ואעפ"כ לצורבא מרבנן יש חילול השם בפסחים (ה) מפורש:

סג. מעשה באדם אחד שהיה רוכב בלילה יחיד. והלבנה זורחת כאותה לילה. היה רוכב במדבר והנה חיל גדול ענלות ענלות. ועל הענלות יושבים בני אדם. והמושבים ענלות בני אדם. ותמה מה היו עושים. כשנתקרב אצלם הכיר מקצתם שכבר מתו אמ' להם מה זה שאתם מושבים כל הלילה הענלות ומקצתכם על ענלות. אמרו לו בשביל עונינו כשהיינו חיים באותו עולם היינו משחקים עם נשים ובתולות. ועתה אנו מושבים את הענלה עד שכך אנו עייפים ויגיעים שלא נוכל לנהוג יותר. יורדין אותן שעל הענלה ואנו עולין ונחים ונוהגים אותנו עד שיגיעים. ואחר כך אלה וזה שנאמ' (עמוס ב' יג) הנני אנכי מעיק תחתכם כאשר תעיק הענלה וכתוב (ישעיה ה' יח) הוי מושבי העון בחבלי השוא וכעבות ענלה חטאה והישרים מכין את המוליכין כמנהיג את הבהמה בענלה. שנאמ' (תהלים מט' יג) נמשל כבהמות נדמו. וכת' (שם שם טו) וירדו בס' ישרים לבקר. מי שעושה בחייו מעשה בהמה יש לו לעבור באותו עולם כבהמה. ומי שמשעבד בני אדם או נותן חתיתו על בני אדם משעבדים אותו [באותו] עולם כבהמה. ואפילו מי שמענה את בהמתו יותר מדאי:

סד. בתיב (משלי כה' יב) גום זהב וחלי כתם מוכיח חכם על און שמעת. למה כתב זה המשל אלא זה מניד לנו לפי שכך כתב (שמות יא' ב) דבר נא באוני העם וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה וג'. וכתוב (שם ג' כב) ושמתם על בניכם ועל בנותיכם. לא דיבר אלא כנגד הבנים המקבלים מוסר מן המוכיח. אבל בנים ובנות שאינם שומעים למוכיחים אם ילבשם עדי יבא לידי זנות. לכך כתב למי ראוי גום זהב וחלי כתם דוקא לאוון שומעת לדברי חכם שמוכיח שאין אדם רשאי לתקן תכשיטים לבניו הפריצי ולבנותיו הפרוצות. ולא האיש לאשתו כשהיא פרוצה שנאמ' (הושע ב' ה) פן אפשימנה ערמה והצנתיח כיום הולדה. (שם שם יא) ולקחתי (א) צמרי ופשתי. לכך באותם ג' פסוקים של שאילות ושאלה אשה משכינתה. וישאלו וישאלו. נעלם ח' ק' מ'. כי לאחר מ' כתיב חק. ואפרשנו ביהוקאל. כת' (מ"ז ח' יא יב) ואפרש כנפי עליון א'. ואכסה ערותך. ב'. ואלבישך רקמה. ג'. ואעלך תחש ד'.
(ה) קס"ט. (ז) כסול לקמן ס"ה סתמקל"ג וסתמקל"ד ציטוים.

סא. (ה) ברכות ג' א' וברש"י שם ע"ב ד"ה אין מברכין. (ז) ספרי בהעלותך פסוקא ע"ז.

סב. (ג) ירושלמי ברכות ס"ב ה"ז אמר שקאי על שבת.

(ה) י"ז א' שם בתד"ה אם וכן הביא שם רש"י בד"ה מה בשם רב האי גאון. (ז) עירובין פ"א א' וצ"ל כלבא בלא מאתיה שב שנין לא גבת. (ג) מ"ק י"ז א'. (ד) נראה שחסר פה וצ"ל אלא שהיה שותה וכיוצא בו. (ה) מ"ט א'.

סד. (ה) צ"ל ולקחתי דגני כעתו ותירושי כמועדו והצלתי צמרי ופשתי.

ואחשך בשש. ה'. ואכסך משי. ו'. ואערך משי. ז'. ואתנה צמידים. ח'. ואתן נוס על אפך. ט'. וכת' ותוני. א'. תונותך. ב'. ותוני נ'. ותוני. ד'. מתונותך. ה'. ותונותך. ו'. תונותך. ז'. ותוני. ח'. תונותך. ט'. וכת' (שם שם כו) והנה (ב) נשאתי ידי עליך. ואנרע חקך. הרי לאחר' כת' חקך. ט'. זנות גורמים (לנ'ו) [לש'] זנות שכתובים לעיל ועוד ט' ותשפכי את תונותך מתונותך. ותונותך. תונותך. תונותך. תונותך (ג) הרי ט' (ד) ועתידים ט' תכשיטים שיאירו ת' פרסאות. שנאמר (זכריה ט מז) כי אבני נזר מתנוססות על אדמתו. וכתוב (ישעיה נד יב) וכל נבולך לאבני חפץ. ולכך נעלם ט' בקומי אורי כי בא אורך. (שם ס א ב ג) וכבוד ה' עליך ורה. כי הנה תחשך יכסה ארץ וערפל לאמים ועליך יורה ה'. וכבודו עליך יראה והלכו גוים לאורך ומלכים לננה זרחך: סה"ט). כתיב (שמות לג ה) הורד עריך מעליך וארעה מה. אעשה לך הודיענו שבעל תשובה לא ילבש בגדי חמודות. וביום הכפורים לפי שהוא יום טוב לא צוה שלא להלביש בגדי חמודות מפני שני דברים שניתוספו בו קרבן מוספין ואיסור מלאכה וכת' (ישעיה כו טו) יספת לגוי ה' יספת לגוי נכבדת כשיש ביום שתי תוספות קרבן מוסף ואיסור מלאכה צריך לכבדו בכגדים שנאמר בהן (שמות כח ב) לכבוד ולתפארת לכך נאמר יספת יספת. ועוד ביום שיוכל לקרוע בגדים יש שק. שנאמר (מ"ב ו ל) ויהי וכשמע המלך את דברי האשה ויקרע את בגדיו והוא עבר על החומה וירא העם והנה השק על בשרו מבית הרי השק למטה ולמעלה כגדו. אבל ביום הכפורים שאינו יכול לקרוע [ע"ב] אין שק? כתיב (יואל ב יב ג) שובו עדי ככל לבבכם וכצום ובבכי ובמספר וקרעו לבבכם ואל בגדיכם ושובו זה יום הכפורים שאין בו קריעת בגדים. (שם שם יד) והשאר אחריו ברכה אחריו ולא לפניו זה יום הכפורים שאין מברכין על היין לפניו אלא מכדילין על הכוס שאם לא תאמר ביום הכפורים מדבר למה אמר קרעו לבבכם ואל בגדיכם והלא מצינו הצדיקים שקורעים על צרתם אלא ביום הכפורים מדבר שצריך לקרע הלב ולא הבגדים:

ס"ג). אמר (א) ר' יהודה אין היחיד רשאי לסנף עצמו בתענית שמא יצטרך לבריות (ב) אבל אדם שיצרו מתגבר עליו להכניע יצרו (ג) והמלמד. סופר. פועלים. אסורין לסנף שימעטו במלאכתן (ד). וכשאדם מתענה ישמור עצמו שלא יהיה כעסן בו ביום. כי כשאדם רעב הוא כעסן ואם יכעוס מוטב לו שלא התענה ויהיה שבע וטוב לב לבריות שלא יתקוטט וכתוב (ישעיה נח ד) הן לריב ומצה תצמו וג'.

ס"ז). והראשונים כשהיו מתעניין לא היו אוכלין כי אם פת במלח ומים (א) כר' יהושע שדבר כנגד בית שמאי וכו' אלעזר בן עזריה שפרתו יצאה בירושלמי (ב) כתוב התענו עד הושחרו שיניו. ואילו היה הב"ה חפץ בתעניות היה מצוה לישראל אלא שיכנע לבו. שנאמר (קהלת ג יד) והאלהים עשה שיראו מלפניו (ג) ר' יונתן צאים כל ערובת ראש השנה ר' אבין צאים כל ערובת (ד) ר' זירא צם תלתא (ה) יומין ואית דאמרי תשע מאון. ולא חש על מגילת תענית (ו). הרי מי שהורגל להתענות בניסן אינו מונע משום מגילת תענית כי בשלה מגילת תענית:

(6) חכ"ו. (3) ע"כ מנח"ל חכ"ו. (ג) חכ"ו.

(3) צ"ל נתיח. (3) אם נצרך לזה ותוני ותוני שהביא רבנו לעיל אז יהיה המספר מכוון. (ד) יעוין בבא בתרא ע"ה ב' וילקוט ישעיה רמז של"ט.

ס"ו. (6) תענית כ"ב ב' ולפניו ר' יוסי וכן הוא בתוספתא פ"ב דתענית. (3) צ"ל אלא אם הוא אדם. (2) ירושלמי פ"ז דרמאי. (ד) מכאן עד התענה כתוב בספר הישר המיוחד לר"ת.

ס"ז. (6) חגיגה כ"ב ב'. (3) שבת פ"ה ה"ד. (ג) ירושלמי תענית פ"ב ה"ב ומזה כתוב בפסיקתא דר"ב פיסקא ולקחתם לכם דף קט"ג א' ולכך ערב ר"ה גדולי הדור מתעניין והקב"ה מתיר קצת

ועוין שם בהערות רש"י שליט"א הערה צ"א וכן כתב הכלבו סי' ס"ד, אבל מדוע לא הביאו הפוסקים בשו"ע או"ח סימן תקפ"א ס"ב ובמג"א תק"ט הירושלמי ה"ל? (ד) צ"ל שובא היינו ערב שבת. (ה) צ"ל תלת מאון יומין. ויעוין בבלי כ"מ פ"ה א'. (ו) יעוין שו"ע או"ח סי' תכ"ט ס"ב שפליגי בזה הב"י והרמ"א.

ספר חסידים

(סחב). כתיב (ש"א יד כט ל) ויאמר יהונתן עבר אבי את הארץ ראו נא כי אורו עיני כי טעמתי מעט רבש הזה אף כי לוא אכל אכל היום העם משלל אויביו אשר מצא כי עתה לא רבתה מכה בפלשתים (א). הרי כשמקיפין גוים את העיר אין מתענין פן יהיו חלשים ולא יהיו יכולים להלחם. וכן מי שהולך לפרות שבויים לא יתענה שאם יהיה חלש יענב בהליכת הדרך וכן ההולך לעזור להציל נפש (ב) וכן כל מי שצריכין ממנו לא יתענה כגון מיילדת ומי שיש לו אב וזן ואם וקנה והוא עובדם ומי שמשמש לחולה ואין אחר מסייעו לא יתענה תענית יחיד אלא עם הצבור או תענית / שרגיל להתענות ביום שמת אביו:

סמ"ג). שמשון שבגבורים ודוד חסיד שבחסידים ושלמה חכם שבחכמים ונכשלו שמשון ושלמה על ידי אשה ונכשל דוד על ידי יפת תואר ואשת אוריה לכך נכתב ענין שמשון ודוד ושלמה שנכשלו כדי להודיע תוקף אהבת נשים שיותר מדאי הוא והגדיל יצר הרע על הטובים ומניד לנו שלא על חנם כתב לנו (דברים ז ג) ולא תתחתן עם שהרי מלך חכם על כל חכמים נכשל בהם והטו נכריות את לבבו וכל שכן שאר העם. וכן גבור שבגבורים נכשל באשה והכל לפי שהיה רגיל בין נכריות ולצאת לחוצה לארץ והוא שופט להודיע שאין מגלים סוד לנשים ואם לא הגיד לדלילה לא היה נכשל לכך אמרו חכמים (ב) שיהיו נזהרים מן האשה נכרית ואשה זוהי בכל מקום שכתוב אשה נכרית נזיה או נירת אשה זרה יהודית, והודיע מעשה דוד להודיע כי ראש החסידים וכל עסקן לשם שמים ואעפ"כ כשראה אשה נכשל ואעפ"כ שהיה קרוב לזקנה וכ"ש שבחור צריך לזהר מלהביט באלה ולהתרחק מאשה ונכתב מעשה רות מפני שהיתה צנועה ביותר ועשתה חסד גדול לנעמי שעזבה נעמי בבית שלא תתבייש והיא מלקטת לצורך נעמי ולבלתי לכת אחרי הבחורים שאם היתה לוקחת איש לא היה מניח לה לפרנס נעמי, ועתה לקחה לבועז וילדה בן (ג) ונתנהו לעובדה לכך יצאו ממנה מלכים ונביאים. לכך זכה לזש שהלך עם אברהם מחוץ שנתחתנו בו זרע אברהם (ד' ז) ומי שאוהב אשה מאד לא יקח בתה או אמה לפי שמצויה לו שמה יחטא בה, וכל כיוצא בזה.

ע. ראובן שאמר לשמעון אני אודה את אשת פלוני וחקרתי שגם היא אוהבת אותי והקרובים לא נתנוה לראובן ולבסוף לקחה שמעון לאשה לא ידור ראובן עם שמעון [דף י"ט] בבית שהאשה שם פן יחטא עמה.

(ע.א.פ.) אחד היה נואף ובאו קרוביו לבקש מן החכם שיעשה תקנה שלא יהיה נואף אמר החכם הייתי נותן לו [דבר] לאכול שלא יהיה לו תאוה רק איני רשאי שהרי אף לאשתו לא היה יכול להזיק אע"פ שיש לו בנים ואפילו אם יש לו בנים ואין לו אשה שהרי יכול לקחת לו אשה.

עב.ו) חסידים הראשונים היו כותבים באגרת עונותיהם כשהיו חוטאים והיה תדיר בעיניהם כדי שיצטערו וכדי שיתחרטו ויעשו תשובה, וכדי להתוודות

עליהם וברמיזה כותבין שלא ידעו אחרים לכך כותבין ברמו ולא בפירוש כדי שיזכור עונותיו ושלא יחטא עוד ויתחרט ויתעצב אל לבו אבל מה שאמרו (א) חציף עליה

(ח) חר'ת. (צ) מעין זה לקמן סי' תתשנ"ה. (ג) חר'י"ט. (ד) ע"כ סי' חר'י"ט חננל בנדעס
בסי' קע"ז ונכעל בסי' קע"ז. (ה) חר'כ. (ו) סי' כ"א.

סח. (b) תוספתא פ"ב דתענית.

סמ. (ה) שופטים י"ד. (ג) בנדפס: לכך אמר כו' וכוונתו לרברו החכם מכל אדם במשלי ב' ט"ז
ה' כו' ו' כ"ד ז' ה' ויעו"ש ברש"י. (ג) בנדפס: ליתא שתי תבות אלו ואולי צ"ל
וקראוהו עובד ויצאו ממנו מלכים ונביאים. (ד) מעין שאמרו יבמות כ"ו א' יע"ש.

עב. (ח) ברכות ל"ד ב' סוטה ז' ב'.

איניש (ב) דמפרש חטאיה שמגיד לכל חטאיו אבל אם מגיד לחכם אחד את כל עונותיו כדי שיורה לו מה לעשות והיאך יעשה תשובה מותר, אך יאמר לו מה שעשה כך וכך עשיתי כדי שיורה לו באיזה דרך לעשות תשובה, הרי אמרו חז"ל איניש מאן דמפרש חטאיה, והטעם שפעמים מהרהרים אחר מידת הקב"ה ויאמרו תימחה הוא שאותו פלוני הרבה לחטוא, ופעמים שזכות אבותיו מגינים עליו ואינם נפרעים ממנו מהרה ומאריכין לו, ועוד שמא עשה תשובה בסתר או יעשה זכויות בסתר ויגנו עליו ויתמחו למה אין נפרעין ממנו, ועוד חז"ל איניש מאן דמפרש חטאיה לרבים שהפריצים יאמרו וכי אנו בלבד חוטאים אף פלוני חטא ולכך יכתוב ברמז חטאיו שלא ידעו אחרים כדי לקיים מה שכתוב (תהלים נא ה) וחטאתי נגדי תמיד, וכותב יום המיתה וניהנם ולבסוף אהבת שמים כי היא מובחרתו (ומי ב) שחטא וחושדין אחרים מצוה לו לומר אני הוא שחטאתי כדי שלא יחשדו את הכשרים (ג) (ז), יהודה יהודה בשביל תמר וראובן יהודה בשביל שלא יחשדו אחיו, כך למדנו מי שעושה דבר ואחרים נחשדו בשבילו והוא עשאו בסתר והודה בשביל שלא יבאו אחרים לידי חשד הקב"ה מנחילו חיי העולם הבא שנאמר (איוב טו יח) אשר חכמים יגידו ולא כחדו מאכותם וכת' (שם שם) להם לברם נתנה הארץ וכתוב (תהלים נ כג) זבח תודה יכבדני למה אמר זבח תודה כמו כן מי שזבח עולה מכבד הקב"ה אלא זוכה יצרו ומודה וכן הוא אומר (יהושע ז יט) ויאמר יהושע אל עכן בני שים נא כבוד לה' אלהי ישראל ותן לו תודה והגד נא לי מה עשית אל תכחד ממני בתנחומא בפרשה אלה מסעי במעשה דעכן אמר יהושע הגד לי מה עשית נפלה מחלוקת בישראל ועמדו שבט יהודה והרגו בישראל כיתות כיון שראה עכן כך אמר בלבו כל המקיים נפש אחת בישראל כאלו קיים עולם מלא ואני החוטא והמחטיא שנפל על ידי ונהרגו, מוטב שאודה להקב"ה את פשעי ולפני יהושע עמד עכן והשמיע לכל העדה לא זאת בלבד עשיתי אף מעלתי (ד) וכי אמר יהושע כן ידעתי הגד מה עשית וראה בשלל ראיתי במה שכת' (דברים כ יד) ואכלת את שלל אויביך ואע"פ שאני עשיר (ה) ביהודה מיד (יהושע ז כב) וישלח יהושע מלאכים וירצו האהלה סן יגנבו שבט יהודה ויוסיפו עוד מחלוקת ויש לעכן עוד חלק לעולם הבא לפי שהיה יכול לכפור הואיל ושכטו עוור לו והודה כדי שלא יתחזקו במחלוקת, לכך אדם שננב או שעשה שאר עבירות ואחרים נחשדים יודה זה אני החוטא כדי שלא יהו חושדים את הנקיים.

עג. אחד ננב ונתנו חרם מי שננב שיודה ואותו שננב הודה והשיב לבעליו אמרו לו שמוות עשית שהודית שיחרפוך אמר החכם אשריך שהודית והחזרת כי זה כבודך שהחזרת וזכותך שהנקיים שהיו חושדים נקיתה בהודאתך ותכפר הודאה על הגניבה:

עד. ג. אדם שננב לחבירו כגון ראובן ושמעון ראובן ננב או גול או רימהו לשמעון אין לו לשמעון לגלות על ראובן מפני תקנת השבים מפני הבשלת לא ישיבו ומפני שלא יחשדו אחרים מצוה על ראובן שיודה בפני [ע"ב] הכל שלא יהו אחרים נחשדין והוא חייב (כבר אמרנו מי שחטא וחושדין אחרים מצוה לו לומר אני הוא שחטאתי, כדי שלא יחשדו את הכשרים וגם כשלא חטא יכול לומר חטאתי והגני שב כדי שישונו גם הם ואם מתודה על חטאות אחרים צריך לומר אני חטאתי

(ב) ק"י כ"ב. (ג) ע"כ. (ד) תכ"ל ונדעם עוד פעם אסכת צ"ל ת"ל. ונכפל להלן ק"י פ"ט.
(ד) ע"כ ק"י ת"ל. ובק"י תכ"ל מנחיל מנחיל פ"ט סכטו ככ"י ק"י פ"ט.

(ג) לפנינו בסוטה דמפרש. (א) מוטב ד ב'. (ד) צ"ל מעלתי באחרות כן הגירסא בתנחומא. (ס) צ"ל שאין בשבט יהודה עשיר ממני.

ספר חסידים

שהרי כהן גדול מתוודה שעויתי ושפשעתי, וגם (א) עורא הסופר כלל את עצמו בחטאות ישראל לפי שכל ישראל ערבים זה בזה ואם ראה בני אדם שחוטאים ולא מיחה בידם, או שראה שחטאו ושמה אע"פ שהוא לא חטא צריך לומר חטאתי: עה.ה. (א) ואמרו אם התחטא ביום הכפורים הוזה על עונותיו לא יתוודה ליום הכפורים אחר אותם עונות שלא יהא ככלב שב על קיאו כסיל שונה באולתו, ולר' אליעזר בן יעקב מותר להתוודות שנא' (תהלים נא ה) כי פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד ואם שאר ימים יתוודה בשנה הוא מתוודה על כל עונותיו, כדי שיוכר עונותיו ויתחרט ויראב לבו לשמים ותמיד יתחרט על עונותיו כי מפני שזוכר עונותיו ישים תשובה על לבו כל זה איננו ככלב שב על קיאו, וכשאדם מתוודה יזכר עונותיו כהויותו ואם אין שב ממקצתן יאמר כך יוצרינו אתה יודע יצרינו ואתה חבנינו יצר לבבינו ומול ערלת לבבנו ולא נקשה עוד ערפינו:

עו.ג. (א) לא יתכן לאדם שיביא עצמו לידי חשד ואם בא בעל כרחו ינקה עצמו וימחול למי שהשדוהו, ואם שואלין ממנו עיצה והוא יודע אם יתן להם עיצה הגונה שיהשדוהו ואם ישתוק יעשו שלא כהוגן מוטב ליתן להם עיצה אע"פ שיחשדוהו: (ב) כי היה

עו.ד. מעשה בשני בני אדם ראובן היה לו בן ושמעון היה לו בת וללוי בת הלך ראובן למדינת הים ושאל שמעון ללוי עצה אם יתן בתו לבן ראובן, וקרובי בן ראובן שאלו עצה ללוי ואמר לוי בלבו אם אומר אל תעשו בלא רשות ראובן יהשדוני שאני נותן עצה זאת בשביל בתי שהם יודעים שראובן יבחר בבתי יותר מבה שמעון ואמר להם טוב בעיני וכשנודע לראובן אמר ראובן ללוי חטאתך לא תכופר לא יתכן שבשביל לנקות עצמך מן החשד נתתה להם עיצה שאין להם תקנה שאמרת טוב בעיני ואין תקנת בני בו יותר היתה תקנת בני בביתך ומה שהיו חושדים אותך זה היה להם עון גדול ועל הצער של חשדה הייתה מקבל שבר גדול ועל זה עברתה על (ויקרא יט יד) ולפני עור לא תתן מכשול, ואמת אמר ראובן שבשביל שלא יהא נחשד עשה רע לא יתכן זה.

עח. כל מי שמביא עצמו לידי חשד, ימחול לכל החושדים אותו, כי הוא גרם לעצמו השמרה) שלא תשב עם מי שלא תלמוד טוב ממנו, ועוד שתגרום שיחשדוך בדבר רע, כי יאמרו לא על חנם הלכת אצלו ובך יתלו מעשיו הרעים) (א) כל מי שיש לו תלמיד רע בפחאום יבהה עיניו באחיית השילוני.

לכך לא יביא אדם את עצמו לידי חשד שאם יבא לידי חשד ולא חטא יהיו נענשין על ידו או ילמדו ממעשיו, וגם לא יקבלו כשיוכיח אותם כי יאמרו כך עשית ואתה מוכיח אותנו.

עמ.י. חלון או חור פתוח לרשות הרבים ובחדר אוצרות כסף ואוצרות זהב ואדם חפץ לעשות צדקה ופנה עצמו לקחת מכיסו וכסבורין העם שמוציא בעד החלון מן הכסף ועתה רואה שחושדין אותו, מותר לו לומר צדקה עשיתי להוציא

(א) תכ"ז. (ב) ע"כ סי' תכ"ז. (ג) ע"כ סי' תכ"ז. (ד) תכ"ז. (ה) ע"כ. (ו) ע"כ. (ז) תכ"ז.

עד. (א) עורא ט' ו'.

עה. (א) יומא פ"ו א'.

עו. (א) שקלים פ"ג מ"ב יבמות ק"ב. (ב) שתי תבות אלו יש להדפיס בתחלת סי' ע"ז.

עח. (א) ב"ר פרשה ס"ח: כל המעמיד בן רשע או תלמיד רשע סוף שעניו כהות תלמיד רשע מאחיית השלוני.

עצמו מן החשד, או שמא אסור דנראה מתנאה מן הצדקה וטוב לו שיחשדוהו
(א) ותיפשוט מהריא —

פ.ב. דמעשה היה בחסיד שעשה שאילת חלום מי ישב אצלו בנן ערן הראו לו
בחר אחר במקום רחוק למחר התקין עצמו והלך כדי לראותו והיה
חוקר ומחפש אחריו כשהגיע סמוך למקום אותו האיש שאל אחריו וכל העולם תמהו
עליו למה תבקש זה כי הוא פריץ מאד שמע ועצב ואעפ"כ בא לבית האיש והאיש
הוציאו כחרפה [דף כ'] גדולה והכרו על הלחי ופשט מכנסים שלו, אמר לו אם תרצה
תכנס כאן והיה הוא וחביריו מתלוצצים בו, אעפ"כ לא השגיח ונכנס והכניסו בחדר
סמוך לחדר הזונות, ובליילה הלך וכינם כל הזונות שבעיר ונכנס עמם סמוך לחדר
הזאת וישקם יין לרוב עד שנשתכרו והיה מרקר בפניהם כל הלילה עד שמשתכרות
וישנו, ויצא הוא והלך לו, ובל זאת ראה החסיד והיה בוכה, למחר הבין עצמו לחזור
למקומו וקודם שהלך שאל מן האיש בחיך תאמר לי אם עשית טוב מימך כי ראיתי
בחלום שתשב אצלי בנן ערן ועתה אתה עשית פריצות ואיך יתכן שתשב אצלי, אמר
כל מה שראית לטובה אני מכונן, שאני מראה עצמי פריץ ומגידים לי הפריצים איזו זונה
שהשכירו ואני הולך בחשאי ומוסיף אני להם כדי שיבואו אצלי והן סבורות שאני
בועל אותם שהן שכורות בלילה, ועוד צויתי את אמי שכאה בלילה ומוציאה אותי
בשערותי שאם יאמרו למחר למה לא שכבת אצלינו אשיב להן ידעתן שאמי הכתני
ואדהכי והכי אני מונע את הפריצים מן העבירות ואיני חושש אם חושדים אותי
ומוחל להם.

פ.א.ג. ותאמר האשה ולמה חשבת[ה] כזאת על עם אלהים ומדבר המלך הרבר הזה
כאשם (שיב יד יג), הרי מי שחושב על הטובים רעה חוטא.

פ.ב. (א) לוי בריה דרב הונא ברי חייה ורבה בר רב הונא הוו קאולי באורחא קדמיה
חמריה דלוי לחמריה דרבה בר רב הונא אמר אימא לי מילתא כי היכא
דחיתותב דעתיה אמר ליה חמור שעסקיו רעים כגון זה מהו לצאת בפרומביא בשבת,
אמר ליה הכי אמר אבך משמיה דשמואל חיה יוצאה בסוגר ובכל דבר המשתמרת
ולא רצה בפירוש לומר שלא פשעתי מה שחמורי קדם לחמורך, הרי למדנו לחכימא
ברמיה, כיון שיכול אדם לנקות את עצמו מן החשד ברמו שאינו צריך להודיעו
בפירוש ועוד אם היה אומר לו בפירוש יאמר אם כן כיון שאתה מנקה את עצמך
אתה סבור שאני מקפיד על כבודי אלא ברמו יאמר כלומר אל תחשבני (ב) מהיר שאני
מקדים לפניך.

פ.ג. (ג) אל ינקה אדם את עצמו בדבר שיבייש בו את חבירו כגון ראובן שהלך לפני
שמעון ושמעון זקן, או הורה בפני שמעון או דיבר בדבר שהיה קשה
לפני שמעון ויודע ראובן ששמעון אינו מקפיד ואינו חושש ובא ראובן ומקבל דין
בפני העולם הרי יותר מתבייש שמעון שהעולם מרגנים על שמעון סבורים שחפץ שמעון
שיחבייש ראובן ואומר כמה קפדן שמעון הרי בידים הרע לו.

פ.ד. (ד) כתיב (במדבר לב כב) והייתם נקיים (מהשם) ומישראל ולא מכל ישראל,
ינקה אדם את עצמו מן המאמינים ולא ממי שאין מאמינים כי אדם שאם
תנקה עצמך בפניו ולא יאמין אם כן למה יועיל שתנקה עצמך כיון שאינו מאמינך.

(ב) מנכ"ג. (ג) מנכ"ד. (ד) מנכ"ה. (ה) מנכ"ו.

עמ. (ב) שתי תבות אלו שייכים בריש סי' פ.
פ.ב. (ב) שבת נ"א ב'. (ג) צ"ל יהור ר"ל מתנאה.

פד. (6) כתיב (משלי יד יוד) לב יודע מרת נפשו, פשיטא שהלב יודע אלא מגיד לנו שפעמים שאין לאדם להגיד צערו לאחרים אלא יתפוש בלבו כנון שאדם יודע שאותם שבאים אצלו אין חוששים בצערו אם כן למה יגיד להם אבל יגיד למי שיש לו חלק בצערו, על זה נאמר (שם יב כה) דאנה בלב איש ישחנה ובשמחתו לא יתערב זר שאין לו חלק באותה (א) כלומר מי שאינו שמח ואינו חושש בשמחתו לא יספר לו שמחתו.

פו. ועתה אכתוב עונות הדומים לרציחה ואינה ניכרת לעינים והעונש גדול מאד וכמצוה קלה היא וחמורה למעלה, כנון המבייש פני חבריו או מצערו בפניו שהוא מתבייש ומצטער שאילו היה הורנו היה מקבל מיתה כדי שלא היה מתבייש, אחר כך מי שבייש מתחרט ובא לפני יראי ה' למצוא פתח לתשובה אומרים לו דע לך כי רעתך רבה ששפכת את דמו וכן מצינו (א) באביה שהוכיח את ירבעם ברבים לביישו ונוגף (ב), ויהודה שהשיב את הזקן וצהבו פניו של יהודה ומת, ומה זה שלא נתכוון אלא לדברי תורה על אמיתה ומת שאמר ר' עקיבא (ג) תמוה אני אם יוציא זה שנתו ומת, מי שמתכוין לבייש חבריו ברבים כמה הוא חייב: [רף ב' ע"ב]. **פז. (ג) אם** בייש חבריו ולא שמע אדם ולא נשמע הדבר לחוץ הרי יתכן ודומה למי שגזל לחבירו ממנו והשיב לו מיד קודם שלא היה צריך, צערו מעט (א), מכל מקום עבר על (ויקרא יט יג) ולא תנוול ועל (שם שם יח) ואהבת לרעך כמוך ועל דמיו לך לחברך לא תעבד, כן זה לפי שביישו ולא היה יודע אדם עבר על ואהבת לרעך כמוך וצריך לשים עליו עונש שלא יהא גדול אלא לפי מה שחטא, ידע המורה כמה הוא שיעור הבשת של מתבייש ובאיזה דבר חטא לו וישליך עליו תענית וצדקה לבעלי בתים המיזבים, ואל ידעו שהוא נותן ויכלם.

פח. (ג) אחד הוצרך ליקח עיצה להשיא את בתו והומין את המכבדים בעלייתו ליטול עצה מהם ושלח אחר אחר וטעה השליח וקרא אחר ולא רצה לומר לו לא אמרתי לקרוא לך פלוני לפי שאותו ראה הנכבדים עמו בעלייה שלא יחליש דעתו ועתה סבור לכבדני קראני ליטול עצה ממני כמו שאמר שמואל הקטן כשהומינו (א) בציבור כדאיתא במס' סנהדרין (ב).

פט. (ד) אדם שננב לחבירו כנון ראובן ושמעון, ראובן ננב או גזל או רימהו ובא לעשות תשובה ומחזיר לו לשמעון אין לו לשמעון לגלות על ראובן מפני תקנת השבים כי מפני הבשת לא ישובו ומפני שלא יחשדו את אחרים מצוה על ראובן שיודה בפני הכל שלא יהו אחרים נחשדים והוא חייב הרי מצינו (א) שרב הונא ורב חסדא במעט דברים נתקוטטו והתענה כל אחד מ' יום וראה מן הבשת, הרי אמרו (ב) לפי שלא נכנס בבית המדרש וישב עם ר' חנינא, ולפי שר' אסא נתבייש כשמת לוי לא הכניסוהו בישיבה שלמעלה אלא ששמואל בקש עליו רחמים והכניסוהו, לכך יקבל עליו אדם דין בעולם הזה כדי שלא יעכבוהו עונותיו בעולם הבא וכן (ג) א"ר יהושע בושתי מדבריהם בית שמאי, ולא אמר עד לאחר מותם עד שנישפלו לו אחד מתלמידי שמאי וכדאמרין בהגינה ואח"כ נשחטה על קבריהם והתענה עד שהושחרו שיניו מפני תעניתו וכ"ש מי שמבייש חבריו בחייו ששופך דמים והצער מכלה ימיו

(ב) מנכ"ז. (ג) מנכ"ח. (ד) מנכ"ט. (ה) נכנס לעיל ק"י ע"ד.

פז. (6) צ"ל שמחה כלומר, **פז. (6) ב"ר** פרשה ס"ה וע"ג. (3) מנחות ס"ח ב'. (ג) שם ולפנינו תמוהני אם תאריך ימים ויע"ש. **פח. (6) בבא** מציעא ס"א ב'. **פח. (6) צ"ל** בעיבור. (3) י"א א'. **פט. (6) בבא** מציעא ל"ג א'. (3) ברכות י"ח ב'. (ג) חגיגה כ"ב ב' ולפנינו בושני.

שנא' (ידיהו כ יח) ויכלו בבשת ימי וצריך לקבל עליו דין עונשין (משלי יב יח) יש בוטה כמדקרות חרב (ד) המבייש פני חברו ומקנישו ברכים פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים (ה) וכל מי ששומע חרפתו או קללתו ושותק הקב"ה נלחם באויביו שנא' (שמות יד יד) ה' ילחם לכם ואתם תחרישון, וכן כת' (במדבר יב א) ותדבר מרים ואהרן במשה וכתוב (שם שם ב) וישמע ה', מה גרם (שם שם ג) והאיש משה עניו מאד.

צ. רקק (א) בו ולא הגיע הרוק הרא א"ר יוסי (ב) המכזה את חברו ברכים פטור דוקא מדיני אדם, אבל בדיני שמים חייב אפילו בצער כל דהו על כל צער שאדם מצער את חברו יענש בידי שמים שנא' (קהלת יא ט) יביאך אלהים במשפט (שם יב יד) על כל נעלם, רב אמר (ג) סרה לחבירו תחילה והלך וביקש ממנו (ד) פעם אחת שנייה ושלישית ולא קבלו יעשה שורה של בני אדם ויפייסנו לפניהם שנא' (איוב לג כו) ישור על אנשים יעשה שורה של אנשים ויאמר חסאתי ואם עשה כן כתוב אחריו (שם שם כח) פדה נפשו מעבר בשחת א"ר יוסי הרא אמרת באותו שלא הוציא עליו שם רע אבל באותו שמוציא עליו שם רע אין לו מחילה עולמית.

צא. ב. ראובן שהוציא שם רע על צדיק ומתחלל שם שמים שמאמינים ובה ראובן וביקש מחילה משמעון ומחל לו צריך ראובן לומר שקר דברתי עליו ואם כבר הלכו השומעים למדינת הים אין לו לראובן מחילה עולמית ומועיל לו שמחל מלנקים מהרה מראובן, ומי שאומר טובה על הרעים על רמאי איש נאמן הוא והאמינו לרמאי וכפר כאילו הוא גול ששיבח את הרמאי, ועוד (שמות כג ז) מדבר שקר תרחק שאומר לרע טוב (א) א"ר שמואל בר נחמני משום ר' יוחנן מצוה לומר לשון הרע על בעלי מחלוקת שנא' (מ"א א יד) ואני אבוא אחריו ומלאתי את דבריו.

צב. ג. אדם שמספר רעה מבני אדם (א) אל תכריעו לכף זכות, אלא הרב מספר לתלמידיו כדי שלא יעשו כך ודע כל המספר על בני אדם רע תוכל לחושדו באותו דבר רע שמספר על אחרים שהרי אמרו (ב) כל הפוסל במומו פוסל, ולמה אמרו במומו פוסל כי (ג) המום של פוסל לא יוכל לחשוב מום לחבירו אלא במה שמצוי בו אומר לאחרים.

צג. ד. שוחר טוב יבקש [דף כ"א] רצון (משלי יא כו), אם ראתי אדם שמדבר טובות על חברו אף מלאכי השרת מלמדין עליו זכות לפני הקב"ה כמה דאת אמר (שמות לג יט) וחנתי את אשר אחז וריחמתי את אשר ארחם (במשלי שם), דרש רעה תבואנו, אם ראתי אדם שמדבר רעה על חברו אף מלאכי השרת מדברים עליו רעה כמה דאת אמר (תהלים ז יז) ישוב עמלו בראשו.

צד. ז. לעולם לא ידבר אדם דבר לשם גיאות, כי באותה מידה יכשל שנא' (ישעיה לט ד) מה ראו בכיתך ובעניין שראו ואמר חזקה השיב לו ישעיה

(ה) תל"ז. (ז) תל"ז. (ג) תל"ז. (ד) תל"ז.

(ד) בבבא מציעא ג"ח ב' איתא: המלכין פני חברו אין לו חלק לעוה"ב. (ה) כעין זה שבת פ"ח ב' גיטין ל"ז ב'.

צ. (ה) ירושלמי ב"ק פ"ח ה"ו. (ג) לפנינו: המבייש את חברו ברכים פטור. (ג) צ"ל אדם שסרת לחברו ובקש תחלה כו'. (ד) יומא פ"ז א' יעו"ש.

צא. (ה) ירושלמי פאה פ"א ה"א.

צב. (ה) בנדרס אל תכריעו וכונתו כי מדברי המספר כל יכריע את מי שמספרים עליו לכף חובה כי אין להאמין להמספר, ולפי גירסת הב"י קאי אל תכריעו על המספר כי לא ידון את המספר לכף זכות וכונת שניהם אחת היא. (ג) קדושין ע' ב'. (ג) צ"ל הלב של כבנדרס.

(א) וכתוב (ש"ב כג א) ונאם הגבר הוקם על לכסוף הוצרך לומר (ב) (דה"א כא יג) אפלה נא.

צה. מי שאין לו בנים שאמר לאדם למה לא חתן לעני פלוני כך וכך, לא יאמר לו מי שיש לו בנים קל לך לומר חן, לפי שאין לך בנים ואין לך עול אחת אומר כן.

צו. יהי זהיר אדם שלא ילבין פני חבירו ברבים בלא כוונתו כגון (א) שישב לפני עבד בן חורין או בן עבד בן חורין אל ידבר מן כנענים ומן עבדים פן יתבייש וכל דבר שמתבייש בו האדם אם בני אדם שמדברים מאותן דברים אל ידבר מזה. צו. ראובן שתבע לבנו כת שמעון ולא רצה שמעון לתת בתו לבנו לא יגיד שמעון לשום אדם שלא רצה לתת בתו לבנו מפני שגורם שמתבייש ולא יאמר סתם בקשו בתי מפני שמתנאה ונהנה לבן.

צח. (ב) מי שאין לו או לאוהבו אלא עין אחד לא יזכור לו אדם על שום דבר עין אחד שלא יתבייש כמו שאמרו (א) מי שנתלה אביו, לא יאמרו תלה לי הפץ זה.

צט. אדם הקורא בננעים או הלומד בשחין וננעים לא יהא רוקק מפני שכתוב (במדבר טו לא) כי דבר ה' בזה, וכן אם יראה אדם (א) כן, כי כתוב (איוב

לד יט) מעשה ידיו כלם, והבריאים והחולים והכל תלויים ביד היוצר הכל, לכך לא יחכן לרוק בעבור אדם, ולכך תורגם (במדבר יב יד) ואכיה ירק ירק בפניה מנוף נוף בה, שלא יתכן אפילו האב להיות רוקק על בתו כעסו (ב) או כעסה או בנערה. ק. לא יאמר אדם ליהודי אם כך עושה אינו יהודי (א) אם כן גוי אני או משומד אני דבר רע ואפילו בתנאי (ב) אין לאומרו.

קא. (ד) לא (א) עליכם כל עברי דרך (איכה א יב) שצריך אדם לכנות, אם ראובן יספר לשמעון אמרתי לאותו גוי כך וכך חרפתיו ארור וקללתיו לא יאמר

לחבירו באותו לשון עצמו (ב) שאמר לאדם מישראל אמרתי לו ארור אתה, קב. בעיר אחת באו איש ובנו וצוה האב לבן כשיקרא בתורה שלא ילך על ברכיו לנשק כי היו הרבה שלא היו להם בנים וצוה לבנו כן כרי שלא יהא להם ענמת נפש.

קג. אם מת לאדם בן קטן או בת קטנה ואין נשאר לו לא קטן וקטנה אל יוליך אדם בניו הקטנים מקרוב זמן בפניו כי גורם לו לזכור צערו.

קד. (ז) (א) אם הוציא נעו מן הוטמו והוא הלך לו ובא אחר ונמאס בו יבוא זה לדין שגורם מיאוס לחבירו וגם אם הביא בניו ובנותיו עמו בבית חבירו ומנהג ילדים קטנים סמוך לחוטמם מאוסים אבל אם בא אדם לכיתו וראה הילדים ונמאס אין זה נכשל כי מנהג ילדים כן.

(ב) חל"ה. (ג) חל"ו. (ד) חל"ט. (ה) חל"ט ופסול לקטן סי' תפ"א. (ו) חל"ט. (ז) חל"ט. (ח) חל"ט. (ט) חל"ט.

צה. (ב) ישעיה ל"ט ו'. (ג) בשמואל ב' כ"ד ויד כתוב נפלה בא. צו. (ה) מעין שאמרו בבא מצינא ג"ט ב': דוקף ליה זקיפא בדיוקתיה לא נימר ליה לחבריה זקיף בנינא ועינ"ש ברש"י ד"ה מאן.

צה. (ב) גמ' בב"מ הנ"ל. צמ. (ב) צ"ל בני אדם שהם כן. (ג) אולי יש לחזק שתי תבות אלו. קי. (ב) אולי צ"ל ואמר לו חבירו. (ג) יעוין פסקי מוהרא"י סי' קל"ה מובא ברמ"א ח"מ סי' ת"כ ס"ח: אם אומר אחד לחבירו אתה כתוב כמו מומר עד שתברר דבר זה או כיוצא בזה שהטיל בדבר תנאי אינו כלום דמאחר שתלה בתנאי לא היה כונתו לתרפו ולא ביישו ולפי דעת רבנו גמ' זה אין לאומרו.

קא. (ב) לפנינו: אליכם. (ג) צ"ל שיאמר לאדם. קד. (ב) חגיגה ה' א'.